

Kutleša, Stipe

Source / Izvornik: **Skrb za duh nacije. Prilozi za povijest nakladništva Matice hrvatske, 2019, 151 - 183**

Book chapter / Poglavlje u knjizi

Publication status / Verzija rada: **Published version / Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:261:218946>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-23**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Institute of Philosophy](#)

Stipe Kutleša

IZDAVAŠTVO FILOZOFSKIH TEKSTOVA U MATICI HRVATSKOJ

1. Kulturološka i filozofska uloga Matice hrvatske

Za Maticu hrvatsku često se kaže da je najstarija hrvatska kulturna ustanova. U tom je smislu ona s obzirom na to da postoji već više od 175 godina jedna od najvažnijih hrvatskih institucija. Prilog Matice hrvatske hrvatskoj kulturi neizmjerljivo je važan, i kada ne bi bilo njezina kulturnoga djelovanja onda bi zasigurno hrvatska kultura u cjelini bila mnogo siromašnija. Kultura nije nešto usputno u životu pojedinca i naroda, niti je „nešto rubno i sporedno u cjelini života. Najkraće kazano, ona je *skrb za sam temelj smisljena života* kako svakog pojedinca tako i svake ljudske zajednice“.¹ Matica hrvatska bavi se od dana utemeljenja kulturnom djelatnošću, prosvjećivanjem u hrvatskome narodu, a time nužno i brigom za knjigu. U doba kada u hrvatskom narodu nisu postojale nužne državne institucije (jer vlastite države nije bilo), bila je Matica hrvatska za izvjesno vrijeme nadomjestak i Sveučilištu i Akademiji, brinući se za obrazovanje i prosvjećivanje, za znanost i kulturu naroda. U tom je smislu bila i neka vrsta političke institucije ukoliko sve spomenute djelatnosti zadiru i u područje politike. A zadiru, jer su od starine odgoj i obrazovanje (*paideia*) predstavljali najvažniji zadatak svake prave i istinske politike shvaćene u izvornome značenju te riječi.

Grof Janko Drašković 1842. u Ilirskoj čitaonici, iz koje je izrasla i Matica ilirska (kasnije Matica hrvatska), ističe njezine ciljeve:

„Najpoglavitija svrha društva našega jest: nauk i knjiženstvo u našem narodnom jeziku rasprostranjivati i priliku mladeži našoj dati da se domorodno izобрази. (...) Ovim putem bi ne samo slavu u književnom svijetu postigli, nego bi također i našim domaćim spisateljem, koji vrsno kakovo djelo sastave, znatnu pomoć dali.“²

¹ Damir Barbarić, „Što je kultura?“, tekst govora održanog 19. rujna 2015. na Glavnoj skupštini Matice hrvatske u Zagrebu, u: D. Barbarić, *Putokazi*, Matica hrvatska, Zagreb 2018, str. 113.

² Jakša Ravlić, „Povijest Matice hrvatske“, u: J. Ravlić, Marin Somborac, *Matica hrvatska 1842-1962*, Matica hrvatska, Zagreb 1963, str. 22.

Iste godine nastavlja:

„Cilj naš prvi bio je i jest: izobraženje jezika ilirskoga za da općeniti i književan bude svih južnih Slavjanah, – i da se time našem čitavomu narodu nježni življi božanstvene ćudorednosti i domo- i rodoljublja laglje ucijepe – da se, rekoh, kreposti ove u narodnom našem jeziku putem pisamah, koja naša narodna ti-skarna na svijet hita, laglje i općenitije učine, te tako sloga i ljubav čim brže utemeljiti mogu. Molim vas zato iskreno, nemojte zaboraviti da ne radimo o tom da strasti dižemo – da bogzna kakva politička tajna mnenja gojimo, i u narodu uzrok raspram podajemo: nego da ćemo dužnost našu najbolje ispuniti, ako slogu riječjom, pismom i činom, – svoje naime čuvajući i braneći a tuđe ne dirajući, – ukorenimo.“³

Nakon preimenovanja Matice ilirske u Maticu hrvatsku (1874), tadašnji je predsjednik Matice hrvatske Ivan Kukuljević rekao o Matičinoj ulozi da je „najplemenitija zadaća voditi narod hrvatski k prosvjeti a kroz prosvjetu k posvemašnjem probitku i napretku, te ga podići na onu ponositu stolicu na kojoj sjede naobraženi narodi oko nas“.⁴

Čini mi se da je Franjo pl. Marković, dopredsjednik Matice hrvatske, najjasnije povezo kulturu s duhom naroda i s domovinom.⁵ Za njega je kultura ponajprije stvar duha. Ali i domovina je stvar duha. On je, na tragu Matičinih usmjerenja i ciljeva, zacrtao program hrvatske nacionalne filozofije. U svom rektorskom govoru 1881. izrekao je odlučujuću misao koja kulturu smješta u središte onoga što se zove domovina. Domovina mu je prvenstveno duhovna kategorija, jer „nema dvojbe, da samo onaj narod, koji si je stekao domovinu misli, prisvojio si je čvrsto i svoju tvarnu domovinu“.⁶ Nema, dakle, tvarne domovine bez duhovne. Slično je rekao i bivši Matičin predsjednik Igor Zidić na njezinoj Glavnoj skupštini u Osijeku (2012), ustvrdivši da domovina

³ Isto, str. 25.

⁴ Isto, str. 99. Riječ je o Kukuljevićevu govoru na Izvanrednoj skupštini Matice hrvatske 17. prosinca 1876.

⁵ Usp. isto, str. 126.

⁶ Franjo Marković, „Filosofijske struke pisci hrvatskoga roda s onkraj Velebita u stoljećih XV. do XVIII. u: Franjo Zenko (ur.): *Novija hrvatska filozofija*, Hrestomatija filozofije, sv. 10, Školska knjiga, Zagreb 1995, str. 106. Pod ovim naslovom i u ovakvu obliku Markovićev je rektorski govor prvi put objavljen 1882. u obliku brošure (Tisak Lav. Hartmana i družbe, 23 str.), a potom je pretisnut 1975. u *Prilozima za istraživanje hrvatske filozofske baštine* (god. I, br. 1-2, str. 255-279). U odnosu na izvorni tekst koji je pod naslovom „Filosofijski pisci od 15. – 18. vieka u Dalmaciji“ objavljen u *Viencu* 1881. (god. XIII, br. 44, str. 701-707), ovaj inačici teksta govora pridodana su dva odlomka na kraju teksta te bibliografija i bilješke.

„nije samo teritorij, nego i misao; nego i arhitektura na tome tlu, nego i kip, skladba, pjesma, roman, komedija i drama te, ponajprije, naš lijepi i bogati jezik – djelo narodnog genija, što su ga stoljećima čuvali, razvijali i njegovali narodu i zavičaju odani školovani njegovi izdanci: pisci, jezikoslovci, učitelji, leksikografi, učenjaci struka različitih. Domovinu [...] treba čitati i pročitati. Onda zbori jače i krijepi uvjerljivije.“⁷

Za Markovića se politički život mora utemeljiti na etičkim načelima kao jamcu napretka i slobode državne zajednice. Iz toga će onda proizići i gospodarski i kulturni razvitak. Kao najstarija hrvatska ustanova u području kulture, Matica počiva na načelima etike, morala i vrednota. A temelj je toga samosvijest, kako pojedinačna tako i narodna. Temelje te samosvijesti Marković vidi u filozofiji.

„Filozofija ima da postane ono ‘sredotočje’, u kojem se svi doživljaji sređuju u lijepu cjelovitu sliku svijeta i života i iz kojega će u sve prilike naroda, u sva kulturna očitovanja njegova – u znanost, umjetnost, u društveni i državni život, u ćudorednost i u vjersko uzdizanje neprekidno strujati žive snage. Filozofija je kao osviješteni kulturni duh – ona inspiracija, koja ideale narodnog bića oživljuje i upravlja k zajedničkom cilju, zajedno veže i vodi k napretku. Ona je oblikovana sila, koja kulturi naroda, izraženoj u objektivnim tvorbama umjetnosti i nauke, u društvenim i političkim odnošajima podaje osobit, karakterističan izgled. Kao izražaj samosvijesti narodne ona je princip samotvornosti, po kojem narod postaje uračunljivim faktorom u društvu čovječanskom i aktivan suradnik u povijesti ljudstva.“⁸

Filozofija je za Markovića „kulturni program narodne biti“.⁹ Ona je, kao težnja za idealima istine, dobrote, ljepote kadra ostvariti sklad u životu pojedinca, naroda i čitava čovječanstva. Filozofija služi zbližavanju pojedinaca i naroda, a to je „cilj kulture svakoga, pa i našega naroda“.¹⁰

Tijekom kasnije Matičine povijesti mnogi su njezini čelnici isticali ulogu kulture i narodnoga jezika u životu naroda. Tako je predsjednik Đuro Arnold (1903) isticao „važnost narodnog jezika, pa konstatirao ako literatura mora

⁷ Navod prema: D. Barbarić, nav. dj., str. 118-119.

⁸ A. Bazala, *Filosofijski portret Franje Markovića*, pretisak, Institut za filozofiju, Zagreb 1974, str. 16. Studija je izvorno objavljena u Akademijinu *Radu* 1921. (knj. 98, str. 221-312).

⁹ Isto, str. 16-17.

¹⁰ Isto, str. 16. Vidi: Stipe Kutleša, „Markovićev nastojanje oko istraživanja hrvatske filozofije“, u: S. Kutleša (prir.), *Filosofijsko djelo Franje pl. Markovića. Zbornik radova*, Matica hrvatska, Zagreb 2016, str. 141-152.

prikazivati duševni razvoj naroda, onda je jedno bar stalno – da imade [...] biti narodna. [...] Pri tom [...] ne treba lijepa knjiga da radi baš o narodnim stvarima“, ali „mora nositi biljeg narodnoga mišljenja i čuvstvovanja“. ¹¹

Čak su i u doba komunističke vladavine Hrvatskom, nesklone isticanju hrvatstva, čelnici Matice hrvatske naglašavali njezinu kulturnu ulogu u hrvatskome narodu. Tu se najčešće radilo o politički motiviranim izjavama i frazama. Tako su nakon preuzimanja Matice hrvatske komunističke vlasti provele Izvanrednu skupštinu Matice hrvatske (15. srpnja 1945) na kojoj su Stjepan Kranjčević i tajnik Ivan Dončević isticali „misao o bratskoj povezanosti slavenskih naroda ovdje, na jugu“ te da je

„[n]arodnooslobodilačka borba i pobjeda naroda koja je uslijedila kao rezultat te borbe, omogućila dosad neviđen u našoj povijesti stvaralački zamah na svim područjima ljudske djelatnosti. Područje kulture nije također ostalo zapostavljeno. Naprotiv. Upravo u oblasti kulturno-umjetničkih i kulturnoprosvjetnih nastojanja u prvom redu naša narodna vlast, a onda i druge masovne kulturnoprosvjetne organizacije, do danas (u okviru objektivnih mogućnosti) postigle su zaista značajne rezultate. [...] U sklopu ovih općih kulturnih nastojanja u Narodnoj Republici Hrvatskoj i Matica hrvatska zauzima svoje mjesto. To je mjesto ona sebi osigurala u davnoj prošlosti kada je predstavljala jedan od najčvršćih obrambenih zidova hrvatskoga naroda protiv germanizacije i mađarizacije, kada je bila među prvim lučonošama slavenske uzajamnosti i južnoslavenskog bratstva.“ ¹²

Pri tome su u najcrnjem svjetlu i govorom politikantstva prikazali ulogu Filipa Lukasa, predsjednika Matice hrvatske za vrijeme NDH, bez ikakvih ozbiljnih analiza kulturnog rada Matice hrvatske u to doba: ¹³

„U to vrijeme kroz izdanja Matice hrvatske počinju sijati otrov mržnje prema svemu što je napredno i slavensko. [...] Da ironija bude još veća ti fašistički barbari pljunuli su i na najsvjetliju tradiciju Matice hrvatske; oni su počeli dokazivati da Hrvati nisu Slaveni nego Goti.“ ¹⁴

Na Glavnoj skupštini Matice hrvatske 1948. tadašnji predsjednik Mihovil Nikolić naglasio je „važnost i ulogu Matice hrvatske u kulturnom životu

¹¹ J. Ravlić, nav. dj., str. 132.

¹² Isto, str. 199, 205,

¹³ Usp. isto, str. 194-198.

¹⁴ Isto, str. 200.

naše zemlje“, ¹⁵ a njegov nasljednik na predsjedničkom položaju Gustav Krklec obraća se 1950. skupštinarima Matice hrvatske sljedećim riječima:

„Vama ne moram govoriti o značaju i kulturnoj misiji naše Matice hrvatske, jedne od najstarijih naših kulturnih institucija, koju je već historik Tadija Smičiklas nazvao 'majkom svih kulturnih zavoda hrvatskih' i za koju je naš član radnik, akademik Antun Barac lijepo rekao da je njezina povijest 'u neku ruku i povijest hrvatske kulture'.“ ¹⁶

Matica hrvatska je kroz vlastitu povijest sve do danas više-manje u mnogim aspektima dopunjavala ono što nisu radile druge institucije ili nisu radile u dovoljnoj mjeri. U tu kategoriju spada i izdavaštvo Matice hrvatske. Ovdje je prije svega riječ o izdavaštvu filozofijske literature u Matici hrvatskoj, iako je Matica promicanju filozofije pridonosila i na druge načine.

Ulogu filozofije u Matici u djelatnosti isticali su mnogi, kako u prošlosti tako i u naše doba. Ona se prepoznaje i očituje na razne načine, od djelovanja istaknutih ili manje poznatih filozofa pa sve do Maticine nakladničke djelatnosti u području filozofije. Među tim filozofima bilo je i predsjednika, dopredsjednika, tajnika i članova upravnih tijela Matice hrvatske. Predsjednici filozofi Matice hrvatske bili su Gjuro Arnold (1902-1909) i Albert Bazala (1927-1928), te Vlado Gotovac (1990-1996), obrazovanjem formalno filozof kojem je težište vlastita rada bila ponajprije književnost, a kasnije i političko djelovanje. Dopredsjednici Matice bili su Franjo Marković (1895-1902), Vladimir Filipović (1962-1964), Danilo Pejović (1968-1971) i Damir Barbarić (2014-2018), tajnici Albert Bazala (1909-1917) i Franjo Jelašić (1922-1933, 1935-1941). ¹⁷ Svi su oni, uz ostale dužnosti, u Matici hrvatskoj objavili ili uredili i podosta knjiga i tekstova. Ulogu Matice hrvatske za filozofiju u Hrvata kao i važnost filozofije za Maticu hrvatsku istaknuo je potpredsjednik Damir Barbarić na proslavi dana Matice hrvatske 2015. u predavanju „Filozofija i Matica“. ¹⁸

Izdavačka djelatnost Matice hrvatske u području filozofije može se promatrati s različitih stajališta. Od svojih početaka objavljivala je Matica hrvatska među ostalim i važna djela svjetske filozofije i filozofijska djela

¹⁵ Isto, str. 207.

¹⁶ Isto, str. 219.

¹⁷ Usp. isto, str. 126, 144-146, 177-178; Maja Nebes, „Filozofska djela u izdanjima Matice hrvatske (1842 – 2000)“, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, XL, 1=79 (2014), str. 260-262.

¹⁸ Tekst predavanja objavljen je izvorno u *Vijencu* (br. 547/2015), a potom je uvršten u već spomenutu autorovu knjigu eseja *Putokazi*, str. 62-71.

domaćih autora.¹⁹ Spektar tema i problema je vrlo širok, a znatan je prinos Matice hrvatske objavljivanju tema iz hrvatske filozofije. To je utoliko važnije spomenuti kada se zna da je u nekim razdobljima bilo teško inzistirati na hrvatskoj nacionalnoj filozofiji, bez obzira na to kako se ta odrednica tumači i je li smisljeno uopće, i u kojoj mjeri, govoriti o tzv. nacionalnim filozofijama.

Nakladništvo Matice hrvatske na filozofskome području podijelili smo na dvije etape, prvu koja obuhvaća vremenski interval između godine njezina osnutka (1842) i godine obnove rada njezina starog Upravnog odbora (1989), odbora koji je prethodno izabran na Glavnoj skupštini 1970. (posljednjoj koja je održana prije obustave Matičina rada 1972), te druge etape koja traje i danas, a započinje krajem 1990, Obnoviteljskom skupštinom Matice hrvatske, izborom njezina novoga vodstva i proglašenjem Ustava Republike Hrvatske. U skladu s dosadašnjim periodizacijama Matičine povijesti, prvu etapu promatrat ćemo u nekoliko razdoblja: 1. razdoblje Matice ilirske (1842-1874); 2. razdoblje od 1874. do 1918; 3. razdoblje od 1918. do 1941; 4. razdoblje od 1941. do 1945; 5. razdoblje od 1945. do 1989. Pritom treba napomenuti da Matičino izdavaštvo nije utrnulo nakon obustave rada Središnjice i ogranaka Matice hrvatske 1972. jer je nastavilo živjeti, kako je već par puta istaknuto, putem izdavaštva Nakladnoga zavoda Matice hrvatske.²⁰

2. Filozofske knjige Matice hrvatske od osnutka do obnove (1842-1990)

2. 1. Razdoblje Matice ilirske (1842-1874)

U prvom razdoblju objavila je Matica ilirska jednu knjigu s filozofskom tematikom, *Uputu u pjesmenu umjetnost* Senjanina Emanuela Sladovića (1852).²¹ Čini se da je u počecima Matici ilirskoj bilo više stalo do elementarnijih nacionalnih stvari kao što su jezik, književnost i povijest, čime se moglo bolje nego filozofijom utjecati na narodnu svijest. No, ni filozofija nije bila posve zanemarena. Naprotiv, Sladovićeve je knjige rezultat činjenice

¹⁹ Usp. M. Nebes, nav. dj. str. 253-334.

²⁰ Usp. npr. Ive Mažuran i Josip Bratulić, *Spomenica Matice hrvatske 1842. – 2002*, Matica hrvatska, Zagreb 2004, str. 69, 189.

²¹ *Uputa u pjesmenu umjetnost*, spisana Emanuelom Sladovićem. Troškom nar. matice ilirske. U Zagrebu. Tiskom Franje Župana. 1852.

da su već 1847. u Matičinu *Kolu* pod uredništvom Stanka Vraza objavljeni filozofijski tekstovi dvojice tada vrlo uglednih autora u slavenskome svijetu. Radi se o raspravi češkoga književnika, povjesničara i filozofa Karela Vladislava Zapa (1812-1871) posvećenoj stanju tadašnje poljske kulture, ponajprije književnosti i društveno-humanističkih znanosti, otisnutoj u četiri nastavka (dio o poljskoj filozofiji u trećem nastavku, knj. VI/1847),²² te o studiji poljskoga filozofa hegelovca Karola Libelta *O miłości ojczyzny* koju je Stanko Vraz preveo pod naslovom *Ljubav otačbine* i objavio u tri nastavka.²³ Objava Libeltove studije predstavlja prvi opsežniji prijevod kakva filozofskoga teksta na hrvatski jezik u razdoblju Hrvatskoga narodnog preporoda. Libeltova rasprava, napisana pod dojmovima proturuskoga Studenačkog ustanka poljskih domoljuba 1830. i u duhu autorova nauka o fantaziji kao izvoru spoznaje, posvećena je filozofsko-pravnom, filozofsko-povijesnom i etičkom opravdanju domoljublja, poljskoga mesijanizma i stvaranja nacionalne države, a manjim dijelom donosi i prikaz teorije države kod Platona, Aristotela i Hegela. Nakon uvođenja Bachova apsolutizma i pritiska cenzure, Matičino se nakladništvo na teorijskome polju okreće uglavnom prema pitanjima poetike, pa su na tom tragu objavljene dvije rasprave o poetici koje u sebi djelomice obuhvaćaju i estetička pitanja, oblikovana pretežito s pozicija estetičkog idealizma i sa zanimljivim terminološkim rješenjima i inovacijama. Riječ je o spomenutoj Sladovoćevoj knjizi i članku Ivana Macuna „Kratko krasoslovje“ koji je u pet nastavaka objavljen 1852. u prvome godištu *Nevena* (br. 14-16, 18-19).²⁴ Kasnije, nakon uspostave ustavnoga života, osnutka Akademije i Sveučilišta, postat će filozofija važan element nacionalnog osvještavanja i promišljanja nacionalnog identiteta, pa tako i u izdanjima reformirane Matice hrvatske.

²² Wladislaw K. Zap, „Kratka pregled literature poljske do najnovije doba“, preveo Stanko Vraz, *Kolo*, knj. IV (1847), str. 57-69; knj. V (1847), str. 72-85; knj. VI (1847), str. 70-83; knj. VII (1850. [1851!]), str. 69-79.

²³ Karol Libelt, „Ljubav otačbine“, preveo Stanko Vraz, *Kolo*, knj. VI (1847), str. 38-69; knj. VII (1850), str. 31-51; knj. VIII (1851), str. 19-38. Franjo Marković, izvrstan poznavatelj poljske filozofije njegova vremena, svrstava Libelta uz Józefa Kremera među „najznatnije filozofe poljske 19. vieka“ (F. Marković, *Razvoj i sustav obćenite estetike*, pretpisak, Logos, Split, 1981, str. 222).

²⁴ Posebnu zahvalu dugujem Josipu Brlekoviću, koji mi je skrenuo pozornost na neke važne činjenice i dao savjete za neke izmjene i dopune. Neke dijelove sam, s njegovim dopuštenjem, preuzeo iz njegova neobjavljena rukopisa.

2. 2. Razdoblje od 1874. do 1918.

Godine 1876. sastavio je August Šenoa *Antologiju pjesništva hrvatskoga i srbskoga narodnoga i umjetnoga sa uvodom o poetici* u kojoj je temi poetike posvećeno gotovo pedeset stranica teksta. U desetoj knjizi Matičina niza Prievodi grčkih i rimskih klasika objavljeni su Plutarhovi *Izabrani životopisi znamenitih Grka i Rimljana* (1891) u prijevodu Stjepana Senca i s njegovim komentarima i uvodom. Na četrdesetak stranica govori se o Ciceronu i njegovu djelu (str. 201-246). Prvi prijevod neke tipično filozofske knjige pojavio se u jedanaestoj knjizi prethodno spomenuta Matičina niza. Franjo Petračić preveo je Platonovo djelo *Phaidros*, napisao uvod i bilješke (1894). Još je nekoliko Platonovih djela objavljeno u razdoblju od 1874. do 1918: u petnaestoj knjizi spomenuta niza preveo je Petračić *Platonov i Xenophonov Symposion* (1897) te ih popratio uvodom i bilješkama (*Platonov Symposion*, str. 1-90, *Xenophonov Symposion*, str. 91-136), a 1915. preveo je Koloman Rac u Klasičnoj knjižnici pod skupnim naslovom *Djela Platonova 1 i 2 spise Obrana Sokratova, Fedon i Protagora*. Stjepan Senc i Martin Kuzmić preveli su 1898. i 1899. Ksenofonove *Izabrane spise*. Još prije, preveo je Vinko Krišković te bilješkama popratio i napisao uvod u djelo Thomasa Babingtona Macaulaya (*Odabrani essay-i*, 1896), u kojemu je oko sedamdesetak stranica posvećeno filozofiji povijesti i Machiavelliju. Ne treba zaboraviti ni knjige s pretežito nefilozofijskom tematikom u kojima također nalazimo spomena vrijedna filozofijska poglavlja, kao npr. kod Augusta Musića koji u svom djelu *Povjest grčke književnosti II* (1900) donosi poglavlje pod naslovom *Povjest filozofije*.

Najznačajniji Matičin podhvat u izdavaštvu filozofskih knjiga u tom razdoblju (a možda i općenito) jest objavljivanje prve povijesti filozofije u Hrvata, autora Alberta Bazale u tri sveska (1906, 1909, 1912), i to kao knjige XXXII, XXXV i XXXVII biblioteke Poučna knjižnica Matice hrvatske. Prvi svezak sadrži *Povjest narodne filozofije grčke*, drugi svezak *Filozofiju helenističko-rimsku, Filozofiju u srednjem vijeku i Noviju filozofiju do Kant*, a treći svezak obrađuje *Povijest filozofije najnovijeg doba*.

2. 3. Razdoblje od 1918. do 1941.

U razdoblju tzv. prve Jugoslavije (1918-1941) u Matici hrvatskoj objavljene su samo četiri knjige iz filozofije. Vinko Lozovina objavljuje knjigu *Machiavelli i njegova politička nauka* 1928. u povodu četiristote obljetnice

Machiavellijeve smrti, a Stjepan Zimmermann knjigu *Temelji filozofije. Historijsko-kritička orijentacija* (1934). U novoj seriji Male knjižnice Matice hrvatske Julije Makanec objavljuje knjige *Marksistička filozofija prirode* (kolo 3, sv. 14, 1939) i *O podrijetlu i smislu države. Uvod u noviju filozofiju države* (kolo 4, sv. 21, 1939).

2. 4. Razdoblje od 1941. do 1945.

U doba Nezavisne Države Hrvatske objavila je Matica hrvatska osam knjiga iz filozofije, kojima je prethodio kraći prikaz „Iz suvremene talijanske filozofije“ Alberta Halera o filozofskim stajalištima Benedetta Crocea i Giovannija Gentilea, objavljen u njegovoj knjizi izabranih književnih eseja *Iz tuđih književnosti* (Suvremena knjižnica Matice hrvatske, kolo 6, knj. 33, 1941). Haler je potom 1943. objavio i *Doživljaj ljepote*, knjigu izabranih estetičkih rasprava. U Prosvjetno-političkoj knjižnici Matice hrvatske objavljena je knjiga s Platonovim djelima *Država. Državnik* (1942) koja uz dijaloge sadrži još i Platonovo *Sedmo pismo* te uvodni tekst „Značenje Platona“ Vladimira Filipovića. *Sedmo pismo* i *Državnik* preveo je Veljko Gortan, a dijalog *Država ili o pravednosti* Martin Kuzmić. U istoj Matičinoj knjižnici objavljene su 1943. knjige Eduarda Sprangera *Oblici života. Duhovnoznanstvena psihologija i etika ličnosti* u prijevodu Vladimira Filipovića, potom knjiga Carla Schmidta *Pojam politike i ostale razprave* koju je preveo Zlatko Gašparović te knjiga Rudolfa Kjelléna *Država kao oblik života. Suvremena teorija o državi*, u prijevodu Frana Magjarevića i s predgovorom Nikola Peršića. U 43. svesku Male knjižnice Matice hrvatske Josip Andréis objavljuje *Uvod u glasbenu estetiku* (1944), a u Prosvjetno-političkoj knjižnici (Niz B, sv. 12 i sv. 13) iste godine izlazi zbornik *Razgovori o Europi. Kulturno-politički eseji francuzkih pisaca* koji je preveo i uredio Ivo Hergešić. Među posljednjim knjigama Prosvjetno-političke knjižnice objavljen je zbornik, zapravo antologija tekstova o tehnici *Čovjek i tehnika. Kulturno-filozofski eseji* (1944) koju je priredio i pogovorom popratio Zlatko Gašparović. Riječ je uglavnom o radovima njemačkih i francuskih autora.

2. 5. Razdoblje od 1945. do 1989.

Nakon dolaska na vlast u svibnju 1945, komunisti su prema smjernicama Agitpropa – a u skladu s općim partijskim programom totalne kontrole nad pojedincima i društvom – počeli preuzimati prosvjetne, kulturne

i znanstvene ustanove pa su tako preuzeli i Maticu hrvatsku. Oslonac u provođenju djelatnosti Agitpropa bili su jugoslavenski usmjereni intelektuali i članovi Komunističke partije Jugoslavije. Izdavačku djelatnost Matice hrvatske kontrolirao je savezni Agitprop iz Beograda,²⁵ što se vidi i po sugestijama, zabranama ili dopuštenjima za izdanja koja se mogu i koja se ne mogu objaviti:

„Iako nakon Drugoga svjetskog rata Matica hrvatska zasigurno nije bila...samostalna institucija, ipak, usprkos tome što je izdavačka djelatnost predstavljala zasigurno glavnu njezinu aktivnost te usprkos tome što su vlasti željele vidjeti Maticu upravo u toj ulozi, ne bi se moglo reći da je njezina uloga u potpunosti svedena na ulogu izdavačkog poduzeća. [...] Također [...] podložnost političkim utjecajima nije bila obilježje djelovanja Matice hrvatske isključivo pod komunističkom vlašću.“²⁶

Nakon 1944. Matica hrvatska nije objavljivala filozofske knjige sve do 1947, kada je na sjednici Matičine uprave (18. travnja 1947) odlučeno da se osnuje pet sekcija među kojima i sekcija za filozofiju, društvene nauke i ekonomiju.²⁷ Zahvaljujući radu sekcije, te su godine objavljene dvije knjige filozofskoga sadržaja: u biblioteci Grčki i rimski klasici otisnuti su Teofrastovi *Karakter* prema prijevodu Nike Majnarića kojemu je odlukom Matičine uprave 23. travnja 1948. povjerena redakcija edicije antičkih klasika,²⁸ te *Politika ili razgovori o vladalaštvu* Jurja Križanića. Opsežan uvod Križanićevu djelu napisao je Vaso Bogdanov. Do 1950. slijedilo je dvogodišnje zatišje, tj. nije bilo objavljenog djela iz filozofije. Godine 1953. i 1954. održano je nekoliko sastanaka u Matici hrvatskoj u kojima se raspravljalo o izdavačkom planu ne samo za 1954, nego i o dugoročnijim, tzv. perspektivnim izdavačkim planovima. Među ostalim djelima koja su trebala obuhvatiti raznoliki i široki spektar znanstvenih područja, predloženo je i objavljivanje *Filozofske hrestomatije* u 10 svezaka i *Filozof(ij)skog rječnika*.²⁹

Od 1950. do 1955. Matica hrvatska je u bibliotekama Grčki i rimski klasici, *Filozofska knjižnica* i *Mala knjižnica* Matice hrvatske objavila devet knjiga, među kojima pet prijevoda i dvije knjige domaćih autora. Radilo se

²⁵ Usp. M. Najbar-Agičić, *Kultura, znanost, ideologija*, Matica hrvatska, Zagreb, str. 68-79, posebno str. 75.

²⁶ Isto, str. 79.

²⁷ J. Ravlić, nav. dj., str. 207.

²⁸ Isto, str. 213.

²⁹ Isto, str. 229.

o *Svjedočanstvima i fragmentima* Leukipa i Demokrita (1950) te Heraklita (1951), potom o Lukrecijevu djelu *O prirodi stvari* (1952). Od europske novovjekovne filozofije prevedena je Descartesova *Rasprava o metodi* (1951) i Kantove *Dvije rasprave* (*Prolegomena za svaku buduću metafiziku* i *Osnov metafizike čudoređa*, 1953). To su bili prijevodi Nike Majnarića, Marka Tepeša, Veljka Gortana s klasičnih jezika te Nike Berusa i Viktora Sonnenfelda s francuskog i njemačkog jezika. Među knjigama domaćih autora, Matica je objavila knjige Rudija Supeka (*Egzistencijalizam i dekadencija*, 1950, *Psihologija građanske lirike*, 1952) i Predraga Vranickog (*Prilozi o problematici društvenih nauka*, 1951, i *Misaoni razvitak Karla Marxa*, 1954). Režimska kontrola nad Maticom hrvatskom i njezina „ideološka pravovjernost“ očitovale se kako programom izdavanja knjiga, tako i „odabirom dobitnika njezinih nagrada“.³⁰ Primjerice, Matičinu nagradu za 1954. dobili su marksisti Predrag Vranicki za spomenuto djelo o Marxu i Oleg Mandić za djelo *Od kulta lubanje do kršćanstva*, dok je nagradu za 1955. dobio Gajo Petrović za djelo *Engleska empiristička filozofija*.³¹

Na godišnjoj skupštini Matice hrvatske za godinu 1956. (održanoj 14. travnja 1957), izneseno je izvješće u kojemu se, između ostalog, kaže da je između dvije godišnje skupštine Matica hrvatska objavila petnaest knjiga, a počela je izlaziti *Filozofska hrestomatija* pod uredništvom Vladimira Filipovića, koja je „naišla na opće odobravanje naše štampe“, a intenziviran je i rad na filozofijskome rječniku.³² Za taj je projekt Matica hrvatska dobila financijsku podporu Savjeta za nauku i kulturu Narodne Republike Hrvatske.

Filozofska hrestomatija, isprva planirana u 10, a potom proširena na 12 svezaka, svakako je najvažniji Matičin izdavački pothvat u filozofiji u prvome razdoblju nakon svršetka Drugoga svjetskog rata. Svesci nisu izlazili kronološki, nego onako kako je koji autor završio s pisanjem i priređivanjem djela. Svaki je svezak sadržavao rasprave o nekoliko svjetskih filozofa iz dotičnoga razdoblja povijesti filozofije, a drugi dio knjige bio je posvećen odabranim tekstovima filozofa o kojima se u knjizi govori. Prvi objavljeni svezak bila je peta knjiga *Hrestomatije*, *Engleska empiristička filozofija* Gaje Petrovića (1955). U sljedećih 13 godina, tj. do 1968, objavljeno je svih 12 knjiga s tim da je 1962. izišlo drugo, dopunjeno izdanje knjige Predraga Vranickog *Dijalektički i historijski materijalizam*, a 1965. objavljen je kao dopunski (trinaesti) svezak *Hrestomatije Filozofijski rječnik*. Godine 1956. objavljena

³⁰ M. Najbar-Agičić, nav. dj. str. 78.

³¹ Usp. isto; usp. J. Ravlić, nav. dj., str. 233, 237.

³² J. Ravlić, nav. dj., str. 238.

su dva sveska, *Grčka filozofija od prvih početaka do Aristotela* Branka Bošnjaka i *Filozofija renesanse* Vladimira Filipovića. Najviše knjiga Filozofske hrestomatije objavljeno je tijekom 1957. i 1958. (tri naslova godišnje): *Filozofija od Aristotela do renesanse* Branka Bošnjaka, *Racionalistička filozofija* Milan Kangrge i *Francuska prosvjetiteljska filozofija* Danila Pejovića (1957), *Dijalektički i historijski materijalizam* Predraga Vranickog te dvije knjige *Filozofije istočnih naroda* Čedomila Veljačića (1958). Potom nastupa neplodno razdoblje u izdavanju Hrestomatije i tek 1962. izlazi *Klasični njemački idealizam* Vladimira Filipovića i već spomenuto, drugo izdanje *Dijalektičkog i historijskog materijalizma* Predraga Vranickog, da bi posljednje dvije knjige Hrestomatije izišle ponovno nakon duljega zastoja: Pejovićeva *Suvremena filozofija Zapada* (1967) i Filipovićeva *Novija filozofija Zapada* (1968). Taj zastoj može se s pravom opravdati i radom na dodatnome svesku Filozofske hrestomatije. Naime, nakon dugogodišnjih priprema objavljen je 1965. pod uredništvom Vladimira Filipovića *Filozofijski rječnik*, u to doba jedini filozofijski rječnik na hrvatskome jeziku, nastao radom hrvatskih autora i priređivača. Sadržavao je pojmove kako zapadnjačke filozofije, tako i pojmove istočnih filozofija.

Knjige *Filozofske hrestomatije* doživjele su ukupno četiri izdanja: drugo izdanje objavljeno je 1978/1979, treće 1982. i četvrto 1983. Dopunjena izdanja *Filozofijskoga rječnika* objavljena su 1984. i 1989.

Među drugim filozofijskim izdanjima Matice hrvatske objavljenim u razdoblju od 1956. do 1990. nalazimo u podjednakoj mjeri i prijevodnu i izvornu domaću filozofijsku literaturu. Strani su autori zastupljeni knjigama *Izbor iz djela* Ludwiga Feuerbacha (1956), *Filozofija povijesti umjetnosti* Arnolda Hausera (1963), *Umijeće ljubavi* (1965) i *Zaboravljeni jezik* Ericha Fromma (1970), Heziodovim *Poslovima i danima* (1970), Rousseauovim *Ispovijestima* (1982) te Kantovom *Kritikom čistoga uma* (1984). Među knjigama domaćih autora i priređivača objavljene su knjige *Umjetnost i psihologija* Rudija Supeka (1958) te zbornici *Strukturalizam* (priredio Vlatko Pavletić, 1971) i *Nova filozofija umjetnosti s antologijom tekstova* (priredio Danilo Pejović, 1972). U zborniku *Ekspresionizam i hrvatska književnost* (gl. ur. Vlatko Pavletić, 1969) nalazi se i rad Danila Pejovića, „Sumrak svijeta i traženje novoga čovjeka. Filozofski izvori i idejne komponente ekspresionizma“. Ovdje treba spomenuti i knjige Tomislava Ladana *Ta kritika* (1970) i *Parva mediaevalia* (Nakladni zavod Matice hrvatske, 1983) u čijim se pojedinim poglavljima promišljaju problemi filozofijskoga prevođenja, posebice prevođenja Aristotelovih tekstova. Osim toga, Ladan raspravlja o filozofiji

Tome Akvinskoga te o pojedinim djelima Marka Marulića i Frane Petrića kao dijelu hrvatske filozofske baštine

Temama iz hrvatske filozofije posvećene su knjiga *Filozofija Gjure Arnolda* Branka Despota, (1970), *Povijest hrvatske znanstvene baštine* Vladimira Bazale (1978) i *Estetika u Hrvata* Zlatka Posavca (1986).³³

Iako se u ovome radu govori isključivo o Matičinu izdavaštvu ne uključujući Matičine ogranke izvan Zagreba, ipak je vrijedno spomenuti da su neki ogranaci Matice hrvatske objavljivali članke, ali i knjige filozofskoga sadržaja. U tomu je prednjačio splitski ogranak s Bibliotekom za društvene nauke u kojoj su u razdoblju od 1967. do 1972. objavljene dvije knjige Ive Petrinovića, (*Partija radničke klase u koncepciji Antonija Gramscija*, 1967; *Koncepcija Komunističke partije Italije o talijanskom putu u socijalizam*, 1969) te knjige Andrije Dujića *Lenjinova koncepcija partije i njen utjecaj na stvaranje Sovjetskog političkog sistema* (1967) i Ante Pažanina *Marx i materijalizam* (1972). Pažaninova je knjiga ujedno i jedno od posljednjih izdanja objavljenih prije utruća rada Matice hrvatske i njezinih ogranaka.

3. Knjige Matice hrvatske u samostalnoj Hrvatskoj (1990-2018)

Od kraja 1990. do danas objavljeno je u Matici hrvatskoj osamdesetak knjiga iz filozofije što u prosjeku iznosi oko tri knjige godišnje. Po godinama to izgleda ovako: od 1990. do 1999. objavljeno je 26 knjiga iz filozofije (do 1996. svega četiri knjige, a u godinama od 1997. do 1999. objavljene su 22 knjige). Nakon 2000. objavljeno je oko 50 knjiga. Najplodnije godine za filozofsko izdavaštvo bile su godine 1997, 1998. i 1999. (kada je otisnuto 8, odnosno 7 knjiga), zatim godina 2012. (6 knjiga) te godine 2013. i 2017. (5 knjiga godišnje). S druge strane, tijekom 1991-1992, 1994-1995, 2005-2006. Matica nije uopće objavljivala knjige iz filozofije.

Objavljena filozofska djela otisnuta su unutar niza usko specijaliziranih biblioteka za filozofiju ili niza biblioteka s drugih društveno-humanističkih područja, a također i književnih nizova. Isključivo filozofskim bibliotekama pripadaju Biblioteka Parnas. Niz Filozofija (52 objavljena naslova), Aletheia (6), Filozofska knjižnica (1) i Početci indijske filozofije (1). Izvan filozofskih nizova, filozofska literatura objavljivana je i u bibliotekama Izdanja

³³ Usp. M. Nebes, nav. dj., str. 253-334.

u suradnji (2), Mala knjižnica Matice hrvatske (1), Posebna izdanja (2), Stoljeća hrvatske književnosti (3), Biblioteka XX. stoljeće (1), Zbornici (2), Zbornici i monografije (7). Također treba spomenuti i Matičina elektronička izdanja među kojima je objavljen jedan od najvećih Matičinih izdavačkih pothvata uopće, Bazalina prva hrvatska povijest filozofije u tri sveska (1906-1912) čija se elektronička inačica pojavila 2010. na Matičinim mrežnim stranicama.

Među stranim autorima, najveći broj naslova nalazimo pod Nietzscheovim imenom (5), a sljedećim inozemnim autorima objavljeno je pretežito jedno ili dva djela: Hans Michael Baumgartner, Rüdiger Bubner, Albert Camus, Patrice Canivez, Ernst Cassirer, Günter Figal, Eugen Fink, Sigmund Freud, Hans-Georg Gadamer, Jean Grondin, Martin Heidegger, Klaus Held, Vittorio Hösle, Lore Hühn, Karl Jaspers, Ernst Jünger, Immanuel Kant, Ksenofont, Stephan Otto, Walter Friedrich Otto, Platon, Birgit Recki, Heinrich Rickert, Jean-Jacques Rousseau, Claus-Artur Scheier, Walter Schultz, Rainer Thurnher, Detlev von Uslar, Gianni Vattimo, Voltaire, Bernhard Welte, Bernard Williams, Günter Zöller.

Među domaćim autorima najzastupljenija su imena Damira Barbarića (5 objavljenih naslova), Marijana Cipre (4) i Alberta Bazale (3), dok je drugim filozofima objavljena pretežito jedna ili iznimno dvije knjige (Ruđer Josip Bošković, Filip Grgić, Mislav Ježić, Stjepan Kušar, Stipe Kutleša, Franjo Marković, Igor Mikecin, Žarko Paić, Danilo Pejović, Frane Petrić, Ljerka Schiffler, Petar Šegedin, Nenad Trinajstić, Nikola Vitov Gučetić, Stjepan Zimmermann i Ozren Žunec. U filozofskom izdavaštvu zastupljen je vrlo širok spektar tema od metafizike, ontologije i spoznajne teorije do uvoda u filozofiju, antropologije, političke filozofije, fenomenologije, hermeneutike, filozofije jezika, filozofije znanosti, filozofije ekologije, filozofije kulture, etike, estetike, povijesti filozofije (grčke, srednjovjekovne, suvremene, hrvatske).

U biblioteci Izdanja u suradnji objavljen je zbornik *Filozofija i teologija* (1993). Simpozij pod istim naslovom održan je u Zagrebu u studenome 1992. u organizaciji Odjela za filozofiju Matice hrvatske i Filozofsko-teološkog instituta Družbe Isusove. Ova tema do pojave spomenuta zbornika dulje vrijeme nije bila prisutna u hrvatskoj intelektualnoj, posebno filozofskoj i teološkoj zajednici te je utoliko otvorila nove uvide u tu važnu temu. Zbornik govori o srodnosti i razlici filozofskog i teološkog pristupa sa stajališta kršćanske, tj. katoličke i protestantske teologije kao i sa stajališta islamske i staroindijske teologije. Nakladni zavod Matice hrvatske objavio je 1993. tro-sveščanu *Povijest filozofije. Razvoj mišljenja u ideji cjeline* Branka Bošnjaka.

Uz ostalo, tu se u drugome svesku nalaze i kratki prikazi hrvatskih filozofa Frane Petrića i Ruđera Josipa Boškovića a u trećem svesku obrađena je hrvatska filozofija 19. i 20. stoljeća.

Godine 1996, kada je utemeljen filozofski niz Biblioteke Parnas, objavljena su dva filozofska prijevoda, *Bog novovjekovne metafizike* njemačkoga filozofa Waltera Schultza – jednog od najboljih suvremenih poznavatelja novovjekovne metafizike – i *Filozofija ekološke krize* Vittorija Höslea, njemačkoga filozofa talijanskoga podrijetla. U njegovoj se knjizi raspravlja o tome koji su korijeni ekološke krize i na koji način ona može uništiti čovječanstvo ako se ne dovedu u sklad gospodarski rast i zadovoljavanje ljudskih potreba među kojima su mnoge besmislene te, naposljetku, kako se ekološka kriza može izbjeći.

Sljedeće godine (1997) objavljeno je u Biblioteci Parnas sedam filozofskih knjiga. Jednom od najvažnijih poslijeratnih njemačkih filozofa Rüdigeru Bubneru objavljena je knjiga *Estetsko iskustvo* u kojoj se raspravlja o Hegelovim estetičkim stavovima. Knjiga njemačkoga filozofa Güntera Figala *Smisao razumijevanja. Prilozi hermeneutičkoj filozofiji* vraća se tradiciji i tematizira odnos klasične metafizike i suvremene hermeneutičke filozofije. Među najveće filozofe 20. stoljeća ubraja se i njemački filozof Hans-Georg Gadamer kojemu je objavljena knjiga *Nasljeđe Europe* u kojoj autor govori o tome da Europi kao političkoj tvorevini predhodi filozofija kao dio europske duhovne baštine bez koje se Europa ne može razumjeti, a bez koje ne može ni opstati. Knjiga *Rođenje tragedije* Friedricha Nietzschea revidira zapadnjačku sliku o starim Grcima stavljajući u središte sukob apolonijuskog i dionizijskog elementa kao pokretača života. Prijevod posljednjeg djela francuskoga filozofa i književnika Jean-Jacquesa Rousseaua *Sanjarije samotnog šetača* intimna je ispovijest o autorovim razmišljanjima. Knjiga *Oproštaj od spekulativnog uma* njemačkoga filozofa Claus-Artura Scheiera ističe problem i pitanja u vezi s antimetafizičkom tradicijom u europskoj filozofiji. François-Maret Arouet Voltaire u *Raspravi o toleranciji* govori o vjerskoj netoleranciji u doba vjerskih sukoba kao i o potrebi tolerancije među ljudima. Hans-Georg Gadamer, jedan od najvažnijih filozofa 20. stoljeća na području filozofske hermeneutike i filozofije jezika, u knjizi *Nasljeđe Europe* pokazuje da je europska duhovna baština još živa i da je važna za povijest duha općenito te se zbog toga pri političkom oblikovanju Europe mora uzeti u obzir njezino duhovno jedinstvo koje je izraslo iz njezine mnogolikosti.

Godine 1998. i 1999. bile su najplodnije brojem objavljenih filozofskih knjiga u Matici hrvatskoj. Nekoliko djela pripada skupini klasika povijesti filozofije, poput djela Platona, Petrića, Kanta i Nietzschea. Objavljivanje

manje poznata Platonova dijaloga *Eutifron ili rasprava o pobožnosti* jest uvod u kasnije i zrelije Platonove dijaloge. Na tragu Platonovih ideja pisao je i Frane Petrić koji u *Sretnom gradu* predlaže model organizacije sretnoga života u zajednici. Ostala djela su knjige suvremenih francuskih, njemačkih, hrvatskih te jednoga kanadskog autora 20. stoljeća. *Mit o Sizifu* Alberta Camusa filozofska je rasprava o smislu i apsurdnu života, odnosu među ljudima i sl. Njemački filozof Walter Friedrich Otto vraća se temama starogrčke religije u knjizi *Theophania. Duh starogrčke religije*. Karl Jaspers u vrlo utjecajnoj knjizi *Duhovna situacija vremena* govori o europskoj i svjetskoj krizi u 20. stoljeću koja je, za razliku od kriza u drugim vremenima, sudbomosna za budućnost čovječanstva. To djelo je na neki način najava filozofije egzistencije. Njemački filozof Hans Michael Baumgartner u knjizi *Konačni um. K sporazumu filozofije o samoj sebi* nastoji filozofiju osuvremeniti, tj. filozofirati o pitanjima današnjice ne trgajući pritom vezu s klasičnom filozofskom tradicijom. *Uvod u filozofiju* Eugena Finka, nije samo vrlo dobar uvod u osnovne filozofske probleme nego i izraz izvornoga mišljenja samoga autora. O Gadamerovoj hermeneutici, kao i o hermeneutici općenito, govori kanadski filozof Jean Grondin u studiji *Smisao hermeneutike*. Heideggerov *Rektorski govor* održan na sveučilištu u Freiburgu 1933. povezuje se s njegovom navodnom sklonošću Hitlerovu nacističkom svjetonazoru, a zapravo se u temeljima govora zrcale ponajprije Heideggerova razmišljanja o smislu sveučilišta. U filozofskom nizu Biblioteke Parnas objavljene su do kraja 1999, uz navedene, još i ove knjige: *O istini i laži u izvanmoralnom smislu* Friedricha Nietzschea, *Psihologija i svijet* Detleva von Uslara te *Suvremena filozofija Zapada* Danila Pejovića. Istodobno, u biblioteci Posebna izdanja objavljene su knjige *Metafizika čudoređa* Immanuela Kanta i knjiga *Metamorfoze metafizike* Marijana Cipre; obje su knjige već prije bile otisnute kod drugih izdavača. Što se važnosti Kantove etike tiče ne treba posebno naglašavati da je ona bila jedno od najvažnijih filozofskih poduhvata u posljednja dva stoljeća. Ciprino je djelo pak nazvano jednom „od naoriginalnijih hrvatskih filozofskih knjiga“ i „najboljom hrvatskom filozofijom.“³⁴ O Ciprinovoj filozofiji Matica hrvatska organizirala simpozij na kojemu su izloženi radovi koji su 2009. otisnuti u zborniku *Vrijeme metamorfoza*. Uz *Metamorfoze metafizike* Marijana Cipre. U Matičinoj biblioteci Početci indijske filozofije objavio je 2009. Mislav Ježić knjigu *Ṛgvedske upanišadi. Aitareya i Kaušītiki*.³⁵

³⁴ Tonči Valentić, „Najbolja hrvatska filozofija“, *Vijenac*, VII, 173 (2000), str. 15.

³⁵ Za bibliografiju filozofskih knjiga i radova do 2000. vidi M. Nebes, nav. dj.

Od 2000. do 2018. objavila je Matica hrvatska više od pedeset filozofskih knjiga, uglavnom u filozofskom nizu Biblioteke Parnas. Glavna urednica biblioteke bila je Jelena Hekman (do 2011), zatim Romana Horvat (2011-2017) i Luka Šeput (od 2017). Najveći broj izdanja u ediciji priredio je Damir Barbarić. Ostali su urednici i priređivači Matičinih izdanja Marko Grčić, Jean Grondin, Vlado Jukić, Stipe Kutleša, Bojan Marotti, Damir Salopek, Ljerka Schiffler, Milivoj Solar, Petar Šegedin, Franjo Zenko i Ozren Žunec. Djela na hrvatski prevodili su Natka Badurina, Damir Barbarić, Sulejman Bosto, Darija Domić, Franjo Gospodnetić, Marko Grčić, Mario Kopic, Marinko Mišković, Zvonimir Mrkonjić, Željko Pavić, Ante Stamać, Truda Stamać i Dario Škarica.

Filozofske knjige Matice hrvatske pokrivala su razna filozofijska područja i discipline, kao i razne autorske profile, od predstavnika starogrčke filozofije do suvremenih filozofa, stranih i domaćih. Uz već spomenutu Bazalinu *Povijest filozofije* objavljene su i knjige o srednjovjekovnoj filozofiji (Stjepan Kušar, *Filozofija u srednjem vijeku*, 2015), renesansnoj filozofiji (Stephan Otto, *Ogledi o filozofiji renesanse*, 2001), o filozofiji moderne (Gianni Vattimo, *Kraj moderne*, 2000). Knjiga *Smisao prošlosti. Ogledi o povijesti filozofije* Bernarda Williama, jednog od najistaknutijih britanskih filozofa 20. stoljeća, izraz je njegova izvorna pristupa problematici povijesti filozofije, s tumačenjima klasičnih učenja velikih filozofa poput Parmenida, Sokrata, Platona, Aristotela, Descartesa, Humea, Sidgwicka, Nietzschea, Collingwooda i Wittgensteina. Također su objavljene knjige o hrvatskoj filozofiji i nekim hrvatskim filozofima: zbornik *Hrvatska filozofija u XX. stoljeću* (urednici Damir Barbarić i Franjo Zenko 2007); *Dialogo della bellezza/Dijalog o ljepoti*; *Dialogo d'amore/Dijalog o ljubavi* Nikole Vitova Gučetića (2008); *Iz povijesti hrvatske filozofije i znanosti*, Stipe Kutleše (2013). Zbornik *Hrvatska filozofija u XX. stoljeću* pripada nizu zbornika objavljenih u Biblioteci XX. stoljeće; u njemu je petnaest autora dalo prikaz raznih filozofskih tema važnih za razvoj hrvatske filozofije u 20. stoljeću, poput ideje nacionalne filozofije, logike, filozofskih rasprava o znanosti, filozofije religije, teologije, neoskolastike u BiH, estetike, analitičke filozofije, hermeneutike, istraživanja hrvatske povijesti filozofije, recepcije nekih filozofa u Hrvatskoj (npr. M. Heideggera), izgradnje filozofskih institucija i pojave važnih filozofskih publikacija).

Spomenuli smo već Finkov *Uvod u filozofiju* – nakon toga *Uvoda* objavila je Matica i Ciprin *Uvod u filozofiju* (2007). Uz *Metamorfoze metafizike* (1999), izdala je Matica hrvatska Cipri i knjige *Temelji ontologije* (2003) te *Spoznajna teorija* (2007). O spoznajnom problemu objavljena je i knjiga O

biti spoznaje. *Tri rasprave* (2013) jednog od najplodnijih hrvatskih filozofa Stjepana Zimmermanna. U tim se raspravama govori o ontološko-noetičkom problemu, o spoznaji istine te o znanstvenoj vrijednosti metafizičke spoznaje. Matičino izdanje *Etike* Franje Markovića (2016) prva je objava toga djela što ga je prema rukopisu iz Arhiva Zavoda za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe HAZU priredio Bojan Marotti. O etičkim, estetičkim pitanjima te problemima antropologije i filozofije kulture objavljena je knjiga *Forme uma. Elementi fenomenologije slobode* (2012) suvremene njemačke filozofkinje Brigit Recki. Kulturološke teme povezane s prirodoslovljem tema su knjige njemačkoga filozofa Heinricha Rickerta *Kulturologija i prirodoslovlje* (2008). Knjiga *Filozofija religije* njemačkoga filozofa i teologa Bernharda Weltea, koji pripada krugu vodećih suvremenih filozofa religije, predstavlja jedan od najuspješnijih načina uspostave dijaloga između filozofije egzistencije, tradicionalne metafizike i kršćanske svijesti. Austrijski filozof Rainer Thurnher piše o hermeneutici u knjizi *Hermeneutička fenomenologija kao angažman* (2004). Politička filozofija zastupljena je Ernstom Jüngerom i njegovom knjigom *Radnik. Vladavina i lik* (2012), jednim od najutjecajnijih djela koje govori o radu i radniku kao metafizičkoj i društvenoj kategoriji. Nažalost, knjiga je do hrvatskoga čitatelja došla s priličnim zakašnjenjem – izvorno je objavljena 1932! U knjizi se problem rada i radnika sagledava iz filozofijske perspektive prevladavanja nihilizma i geneze ljudskoga gospodarenja svijetom uz pomoć tehnike. Značajem i popularnošću koje je stekla u svoje doba, Jüngerova se knjiga može usporediti jedino sa Spenglerovim djelom *Propast Zapada*.

O temi nacije piše Patrice Canivez u knjizi *Što je nacija?* (2017). Prijevod knjige suvremenoga njemačkog filozofa Klausua Helda *Fenomenologija političkoga svijeta* (2000) ističe važnost globalizma i europske kulture u budućnosti. Obrazovanju i sveučilištu posvećen je Matičin simpozij čiji je krajnji rezultat zbornik radova pod naslovom *Čemu obrazovanje? Razmatranja o budućnosti sveučilišta* (2011). Poticaj za tu temu došao je s primjenom tzv. *bolonjskoga procesa* u visokom obrazovanju koji je prihvatila i Hrvatska. Filozofsku raspravu o jeziku obrađuje Ernest Cassirer u knjizi *Prilozi filozofiji jezika* (2000). Karl Jaspers nastoji u najširem smislu shvatiti i opisati ljudsku duševnost s knjigom *Opća psihopatologija* (2015).

Među filozofima, stranim i domaćim, kojima je, i o kojima je Matica hrvatska objavila knjige nakon 2000. nalazimo imena Aristotela, Damira Barbarića, Ruđera Josipa Boškovića, Alberta Camusa, Sigmunda Freuda, Hansa-Georga Gadamera, Heraklita, Martina Heideggera, Sorena Kierkegarda, Franje Markovića, Friedricha Nietzschea, Platona, Friedricha

Wilhelma Schellinga, Arthura Schopenhauera, Vanje Sutlića, Nikole Vitova Gučetića, Stjepana Zimmermanna. Zbornik radova *Aristotel i aristotelizam* (2003) ukazuje na prisutnost Aristotela i aristotelizma u suvremenoj filozofiji i znanosti. Damir Barbarić objavio je sljedeće knjige; *Zrcalna igra četvorstva* (2008) u kojoj daje valstito tumačenje Heideggerova shvaćanja bitka i života; *Veliki prsten bivanja. Uvod u Nietzscheovu misao* (2014); *Skladba svijeta. Platonov 'Timej'* (2017) i *Putokazi* (2018), kao prva knjiga u novouspostavljenoj Matičinoj biblioteci *Hic et nunc. Putokazi* obuhvaćaju eseje objavljivane tijekom posljednjih godina (2013-2017) u Matičinu dvotjedniku *Vijencu*. O Barbariću je objavljen zbornik *Zbližavanja* (2012) u povodu 60. obljetnice njegovoga života. U biblioteci Stoljeća hrvatske književnosti objavljene su 2013. dvije opsežne knjige Ruđera Boškovića koji je uz ostalo bio i filozof prirode pa na filozofske aspekte njegovoga rada nailazimo u knjigama *Pisma, pjesme i rasprave i Pomrčine Sunca i Mjeseca*. Knjiga Alberta Camusa *Pobunjeni čovjek* (2011) izazvala je oštru polemiku u intelektualnim krugovima Zapada kada se 1951. pojavila na tržištu. U njoj je autor donio kritiku totalitarnih sustava, prije svega komunizma. Utemeljitelju psihoanalize Sigmundu Freudu objavljen je prijevod njegove *Autobiografije* (2006). U biblioteci Filozofska knjižnica objavljena je Gadamerova *Čitanka* (2002) koja sadrži kratke rasprave o povijesti filozofije, hermeneutici i estetici. O Martinu Heideggeru pisao je Damir Barbarić (*Zrcalna igra četvorstva*, 2008), a Heideggerovoj misli posvećen je i zbornik *Bitak i vrijeme. Interpretacije* (2013). Godine 2012. pokrenula je Matica hrvatska ediciju *Aletheia* – filozofska biblioteka Matice hrvatske u kojoj je kao treća knjiga edicije objavljena knjiga Igora Mikecina *Heraklit* (2013), zasad najopsežnija i na hrvatskome jeziku najstudioznije napisana knjiga o tom „mračnom“ grčkom filozofu. Knjiga sadrži prijevode te filološke i filozofske komentare Heraklitovih fragmenata, odnosno *gnoma* kako ih Mikecin utemeljeno naziva. O Sørenu Kierkegardu pisao je Žarko Paić (*Sfere egzistencije. Tri studije o Kierkegardu*, 2017), a o Kierkegardovu interesu za tragično pisala je njemačka filozofkinja Lore Hühn (*Filozofija tragičnog. Schelling – Schopenhauer – Kierkegaard*, 2014). Uz *Etiku* Franje Markovića (2013) izišao je i zbornik *Filozofijsko djelo Franje pl. Markovića* (2013) u kojemu se nalaze radovi o njegovoj estetici, logici i hrvatskoj filozofiji. Također je objavljen i zbornik o Nietzscheovu djelu (*Nietzscheovo nasljeđe*, 2002), a o njegovu shvaćanju spoznaje i djelovanja objavljena je knjiga Güntera Zöllera *Kritički duh. Spoznaja u Kanta, Fichtea i Nietzschea* (2012). Sam Nietzsche pisao je o Schopenhaueru (*Schopenhauer kao odgajatelj*, 2003). O filozofu Parmenidu piše Ozren Žunec u knjizi *Iskonska narav. Aristofanov govor u Platonovu*

'Simpoziju' i *Parmenidova dva puta* (2015). Nekoliko djela posvećeno je Platonu: u knjizi *Pojam uma u Platona* (2012) Petar Šegedin problematizira pojmove uma i mišljenja kod Platona s obzirom na ontologijsko, spoznajno-teoretsko, etičko i psihologijsko značenje. Barbarićeva knjiga o Platonovu *Timeju* dosad je najpotpunije djelo o Platonovoj prirodnoj filozofiji kod nas. Objavljena je u biblioteci Aletheia pod naslovom *Skladba svijeta. Platonov 'Timej'*, s tekstom izvornika i hrvatskim prijevodom, uvodom te filološkim i filozofskim komentarom (2017). Kako je to prvi prijevod toga Platonova djela na hrvatski jezik, knjiga je važan ne samo za hrvatsku filozofiju nego i za hrvatsku kulturu općenito. Godine 2016. objavljen je zbornik radova o Vanji Sutliću (*Prema povijesnom mišljenju. Uz djelo Vanje Sutlića*, 2016).

Godine 2010. pokrenula je Matičina središnjica Filozofsku školu Matice hrvatske kojoj je svrha intenzivno proučavanje i izlaganje nekih od najzahtjevnijih filozofskih tekstova i to tako da kompetentni izlagači (obično znanstvenici i sveučilišni profesori) izlože svoja predavanja i onda zajedno s odabranim studentima do u detalje analiziraju i komentiraju tekstove. Svi su sudionici intenzivno uključeni u cjelodnevne rasprave tijekom pet-šest dana. Ovakav način rada ne postoji na sveučilištima te se s pravom može smatrati dopunom sveučilišnoj nastavi koju je teško ili nemoguće provesti u takvu obliku. Dosad je održano pet Filozofskih škola (Orebić 2010, na temu Aristotelove *Fizike*; Orebić 2012, na temu Heideggerova *Bitka i vremena*; Zagreb 2014, na temu *Sloboda i zlo u Schellingovu 'Spisu o slobodi'*; Grožnjan 2014, na temu *Tragedija i bit kazališta*; Đakovo 2016, na temu *Uvod u spekulativno mišljenje: G. W. F. Hegel, 'Fenomenologija duha – Predgovor'*). Iz rada škole proistekli su i zbornici radova *Bitak i vrijeme. Interpretacije* (2013), *Sloboda i zlo. Schellingov 'Spis o slobodi'* (2017) i *Postojeći pojam – Hegelov 'Predgovor' Fenomenologiji duha. Prijevod i interpretacije* (2018). Među voditeljima i sudionicima Škole te autorima tekstova u dosad objavljenim zbornicima radova Filozofske škole Matice hrvatske ističemo Damira Barbarića, Petra Šegedina, Ozrena Žuneca, Igora Mikecina, Stjepana Kušara, Stipu Kutlešu, Lore Hühn, Deana Komela, Ivana Kordića i Nebojšu Mudrog.

Među knjigama koje su izdali Matičini ogranci navodim samo knjige Krešimira Čvrlička *Filozofija u enciklopedizmu Pavla Skalića* (OMH Skradin, 2004) i *Uvod u filozofiju renesanse. Renesansna filozofijska mišljenja ususret filozofiji* (edicija Posebna izdanja OMH Rijeka, 2008) te knjige Matičinih ogranaka iz Virovitice i Zaprešića. U Biblioteci Virovitička zavičajna knjižnica objavljena je knjiga Stjepana Zimmermanna *Humanizam i totalitarizam* (2003), a u Znanstvenoj biblioteci zaprešićkog ogranaka Matice hrvatske

objavljene su dvije knjige Nikole Skledara (*Umsko i nadumsko. Suvremene teme znanosti o društvu i o religiji*, 1999; *Čovjek i kultura. Uvod u sociokulturnu antropologiju*, 2001) i knjiga Ivana Cifrića (*Bioetika i ekologija. Bioetičke i ekološke teme u sociološkoj perspektivi*, 2000).

4. Filozofski prilozi u Matičinim periodičkim publikacijama

4. 1. Od osnutka do obustave rada Matice hrvatske (1842-1972)³⁶

Časopis *Kolo* najstarija je hrvatska periodička publikacija koja izlazi i danas. Kada je Stanko Vraz s Dragutinom Rakovcem i Ljudevitom Vukotinićem pokrenuo *Kolo* 1842, istakao je kao jedan od ciljeva časopisa podupiranje slavenske uzajamnosti. Na tome tragu naručio je Vraz od češkoga književnika i filozofa Vladislava Karela Zapa članak o razvoju i procvatu suvremene poljske kulture (posebice književnosti i društveno-humanističkih znanosti), tada najrazvijenijeg i rezultatima najplodonosnijega duhovnog gibanja među Slavenima.³⁷ Zap je ubrzo dovršio članak te ga je 1843. predao Vrazu na prijevod i tisak, no kako je nakon treće knjige *Kola* (1844) zbog financijskih neprilika zastalo izlaženje časopisa, odlučio je Zap objaviti spomenuti članak prvo u praškome *Časopisu Českého Museum* (1844), a potom i u njemačkome prijevodu u časopisu *Slawische Jarbücher*. Konačno, tek 1847. kada je Matica ilirska preuzela izdavanje *Kola*, objavljen je u nastavcima i prijevod Zapova članka.³⁸ Zapov prikaz razvoja filozofije u Poljskoj tijekom prvih desetljeća 19. stoljeća predstavlja tek manji dio prikaza razvoja cjelokupne poljske literature, umjetničke i znanstvene, i nije važan samo zbog toga što je prvi Matičin filozofski prilog, nego je značajan i po tome što se u njemu iznosi ideja „poljštine“ i poljske nacionalne filozofije (*poljska filozofia narodowa*),³⁹ a prikazuje se i put kojim je ta filozofija pristizala do vlastita bića. Prema Zapu, ključnim se korakom za poljsku filozofiju pokazalo „bratimljenje“ s njemačkom filozofijom od Kanta do Hegela i Troxlera, prevladavanje francuske materijalne filozofije i općenito frankomanije,

³⁶ Tijekom sedamdesetih i osamdesetih godina 20. stoljeća u periodici Nakladnoga zavoda Matice hrvatske nisu objavljivani filozofski prilozi.

³⁷ Taj smo članak već spomenuli kao prvi filozofski prilog objavljen u kakvu Matičinu izdanju.

³⁸ Vidi bilj. 22.

³⁹ Ta se ideja u to doba jednim dijelom razvija i u obliku mesijanizma, kojemu nije bio stran pseudofilozofijski nazor o svijetu. U članku se Zap prema mesijanizmu ne postavlja kritički.

razvitak i brušenje poljske filozofske terminologije te težnja mladih autora da filozofija bude „u obće praktična ili priměrena životu i razumu naroda“.⁴⁰

Osim *Kola* i ostali su Matičini časopisi i novine objavljivali filozofske tekstove (*Neven*, *Vienac*, *Glas Matice hrvatske*, *Hrvatsko kolo*, *Hrvatska revija*, *Kolo*, *Kritika*, *Hrvatski tjednik*, *Vijenac*). *Neven* je bio zabavni i poučni list koji je u Matici ilirskoj izlazio od 1852. do 1857. Nakon toga ga je preuzela Čitaonica riječka. Bio je to jedini hrvatski časopis za vrijeme Bachova absolutizma. Izlazio je kao tjednik (1852-1855), a potom znatno rjeđe kao mjesečnik, tromjesečnik i kao polugodišnjak. U njemu je objavljeno šest filozofskih priloga četvorice domaćih, jednoga stranoga i jednog anonimnog autora. U *Nevenu* su svoje radove u nastavcima objavljivali Ivan Macun („Kratko krasoslovje“, 1852), Ante Starčević (filozofsko-satirična pisma naslovljena „Poslanica pobratimu D. M. u B.“, 1852) i Adolfo Veber Tkalčević („Ustroj našega jezika“, 1856). Ljudevit Vukotinović objavio je 1856. kraći, na pozitivističkim temeljima izveden članak o smrti („Priroda i smrt“), a među prijevodnom literaturom javlja se Chateaubriandov tekst („Plato, Fenelon i Rousseau, jedan naprama drugomu“, 1855). Iz *Glasnika Dalmatinskog* prenesen je u *Nevenu* anonimni članak o Sokratu (1852).

Matičin časopis *Vienac* bio je u 19. stoljeću središnji list za književnost i kulturu. Osnovan je 1869. a prestao je izlaziti 1903. Premda je u Matičinoj nakladi izlazio samo u dva kraća razdoblja (1869-1873, 1900-1903), zbog posredna utjecaja Matice na njegovu uredničku politiku navodim i one članke i autore koji su objavljivali u *Viencu* dok je izlazio u nakladi Dioničke tiskare, pod Strossmayerovim patronatom (1874-1900). Nakon 1903. u par je navrata obnovljeno njegovo izlaženje kao pretežito književnoga časopisa (1909, 1910-1913, 1923-1928, 1944). Među urednicima, čija je najmarkantnija i najvažnija figura bio August Šenoa, nalazimo i imena filozofa Franje Markovića i Đure Arnolda. U tridesetpet godina izlaženja objavio je *Vienac* četrdesetak tekstova gotovo dvadeset autora. Filozofske tekstove za *Vienac* pisali su Albert Bazala (1901-1902), Milan Begović (1903), Vladoje Dukat (1897), Dragutin Jambrečak (1869), Ladislav Polić (1897), Stjepan Radić (1902), Milan Suknić (1897), Jeron Tvrdik (1872), Ivan Zahar (pod šifrom M. B. V., 1872) i Kamilo Zajčić (1900). U prijevodnoj literaturi zastupljeni su Cesare Cantù (1888), Heinrich Deinhardt (1869), Plutarh (1891), Seneka (1892), Hyppolite Taine (1895), G. Valbert (pseudonim Victora Cherbullieza,

⁴⁰ Wladislaw K. Zap, „Kratka pregled literature poljske do najnovije doba: [3.] nastavljeno“, preveo Stanko Vraz, *Kolo*, knj. VI (1847), str. 75-76 (navodi prema neobjavljenom rukopisu J. Brlekovića, vidi bilj. 24).

1897). Filozofi o kojima se pisalo bili su Auguste Comte, Thomas Babington Macaulay, Franjo Marković, Michel de Montaigne, Arthur Schopenhauer, Sokrat, Herbert Spencer, Paul Verlaine i Wilhelm Wundt. Filozofske teme o kojima se u tom razdoblju pisalo u *Viencu* ticale su se prije svega estetike i filozofije umjetnosti (Heinrich Deinhardt, „Estetička obrazovanost“, 1869; Jeron Tvrdik, „Krasota prirode. Estetička studia“, 1872; Hyppolite Taine, „Filozofija umjetnosti“, 1895; Milan Suknić, „O estetskoj mašti“), iz socijalno-političke filozofije (M. B. V. [Ivan Zahar], „Čovjek je stvoren čovječtvu“, 1872; Milan Gruber, „Zadaća humaniteta. Popularna socijalno-politička crtica“, 1892), o sofistima (Albert Bazala, „Doba sofista“, 1901), o pozitivizmu (Stjepan Radić, „Pozitivizam francuskoga filozofa“, 1902), o hrvatskoj filozofiji (Franjo Marković, „Filosofijski pisci od 15.-18. vieka u Dalmaciji“, 1881). Godine 1892. objavljeno je u više nastavaka Senekinih „Deset pisama filozofa prijatelju Luciliju“, a Milan Begović pisao je 1903. o Montaigneu („Michel de Montaigne i njegova filozofija 'du bon sens'“). O Arthuru Schopenhaueru objavljena su dva članka, „Schopenhauerova karakteristika života i smrti“ Milivoja Šrepela (1888) i „Schopenhauer kao čovjek i kao filozof“ G. Valberta (1897).

Od 1906. do 1909. izlazio je Matičin časopis *Glas Matice hrvatske* koji su uređivali Ante Radić i Albert Bazala. U njemu su veće filozofske članke objavili Gjuro Arnold („Umjetnost prema znanosti“, 1906; „Može li umjetnost zamijeniti vjeru“, 1908; „Jedinstvena hrvatska narodna kultura“, 1909),⁴¹ Albert Bazala („O umjetnosti“, 1906; „Sloboda stvaranja“, 1908), Cherubin Šegvić (Sloboda stvaranja“, 1906; „Kritika“, 1906) i M. B. (pravo ime autora nepoznato, „Razvoj misli o umjetničkome uzgoju“, 1909).

Časopisom-godišnjakom *Hrvatsko kolo* obnovila je Matica *Kolo* koje su 1842. pokrenuli Dragutin Rakovac, Stanko Vraz i Ljudevit Vukotinović, a koji je u Matičinoj nakladi izlazio od 1847. do 1853. kada je njegovo izlaženje obustavljeno. *Hrvatsko kolo* izlazilo je od 1905. do 1912. te od 1927. do 1943, a nakon svršetka Drugoga svjetskog rata od 1948. do 1961. (uz prekide). Kao mjesečni časopis, *Kolo* je ponovno obnavljano 1963. (izlaženje časopisa prekinuto je krajem 1971) i 1991. (izlazi bez prekida do danas). U njemu je Albert Bazala četiri godišta zaredom (1907-1910) objavljivao vrijedne radove („Narodna kultura“, „Pravo nagona“, „Egoizam i altruizam“ i „O slobodi volje“). U doba stare Jugoslavije *Hrvatsko kolo* objavilo je radove Josipa Bognera („Fiziologija kritike“, 1936“), Alberta Halera („Dva

⁴¹ To su zapravo Arnoldovi govori na zasjedanjima Glavne skupštine Matice hrvatske 1905, 1908. i 1909. u vrijeme kada je Arnold predsjedavao Maticom hrvatskom.

sociološka književna teoretika. Guyau i Plehanov", 1937; „Ocjenjivanje pjesničkih djela“, 1940), Franje Jelašića („Franjo Petrić“, 1929), Julija Makanca („Ličnost u današnjem svijetu“, 1938), Vilka Riegera („Pokretači povijesti“, 1939) i Vinka Kriškovića („U povodu ovog rata“, 1940), a u doba NDH radove Vladimira Filipovića („Suvremeni nazori o svijetu i životu“, 1941), Nikole Peršića („Država kao oblik života. Geopolitičko shvaćanje države u Kjellénovu djelu 'Der Staat als Lebesform'", 1941), Vladoja Dukata („Grčki i rimski klasici u izdanjima Matice hrvatske“, 1942), Alberta Halera („Ljepota“, 1942) i Stjepana Zimmermanna („Religija i odgoj“, 1942).

Nakon svršetka rata, u časopisu *Hrvatsko kolo* objavljeni su 1952. članci Gaje Petrovića („Jedno Lenjinovo razočaranje“), Dejana Umljenovića („Psihološki portret Machiavellija“), Abdulaha Šarčevića („Hegelova filozofija povijesti i historijski materijalizam“), Predraga Vranickog („Neka pitanja teorije socijalističke revolucije“), Rudija Supeka („Protiv dogmatizma u ispitivanju ideologije“) i Drage Miletića („Oblik i sadržaj. Uz knjigu Marijana Tkalčića“). Godine 1953. u *Hrvatskom kolu* izlaze članci Predraga Vranickog („Jedan problem iz Marxova djela 'Ekonomsko-filozofski manuskripti'“), Marijana Tkalčića („Symposion“) i Vladimira Filipovića („Problem prevođenja kao problem psihologije mišljenja“).

Nakon 1953. filozofija nestaje sa stranica *Hrvatskoga kola* sve do 1963. kada je nakon dvogodišnje stanke časopis ponovno pokrenut pod izvornim naslovom i u obliku mjesečnoga časopisa.

Od 1963. do 1971. objavljeno je u časopisu *Kolo* gotovo stotinu radova autora Theodora Adorna, Hansa Alberta, Ante Armaniniija, Ive Bilankova, Miroslava Brandta, Berta Brechta, Marije Bride, Daniela Bučana, Alberta Camusa, Benedetta Crocea, Branka Despota, Antuna Marka de Dominisa, Branimira Donata, Vladimira Filipovića, Michela Foucaulta, Grga Gamulina, Veljka Gortana, Danka Grlića, Arnolda Hausera, Friedricha Georga Jüngera, Zvonimira Junkovića, Tarasa Kermaunera, Alexandra Kojčeva, Krune Krstića, Jean-Paul Sartrea, Claudea Lévi-Strausa, André Malrauxa, Nenada Mišćevića, Novalisa, Danila Pejovića, Zlatka Posavca, Jeana Pouillona, Philippea Sollersa, Georgija Stardelova, Júliusa Strinke, Ivana Supeka, Tvrtka Šercara, Dane Šijana, Veselka Tenžere, Michela Treguera, Čedomila Veljačića, Tome Vereša, Žarka Vidovića, Jeana Vieta, Predraga Vranickoga, Carla Friedricha von Weizsäckera, Franje Zenka, Igora Zidića. Teme o kojima su spomenuti autori pisali kretale su se uglavnom oko aksiologije, estetike, umjetnosti, društva, kulture, znanosti, strukturalizma, fenomenologije, hrvatske filozofije, hrvatske estetika, a niz radova bio je posvećen Jaspersu, Nietzscheu, Mounieru, Adornu, Arnoldu, Vuku-Pavloviću, Veberu Tkalčeviću i drugima.

Časopis Matice hrvatske *Hrvatska revija* pokrenut je 1928. i izlazio je mjesečno do 1945. kada je njegovo izlaženje obustavljeno. Obnovljen je u emigraciji 1951. pod vodstvom Vinka Nikolića i Antuna Bonifačića, a izlazio je najprije u Buenos Airesu (1951-1966), zatim u Europi (Pariz, München, Barcelona) da bi ga Nikolić 1991. vratio u Zagreb pod okrilje Matice hrvatske.

Od 1928. do 1939. u *Hrvatskoj reviji* surađuju svojim filozofskim radovima Ernest Bauer, Theo van Doesburg, Munir Šahinović Ekremov, Ivan Esih, Vladimir Filipović, Đuro Gračanin, Albert Haler, Ljudmil Hauptmann, Milan Ivšić, Franjo Jelašić, Blaž Jurišić, Vinko Krišković, Aleksandar Lednicki, Filip Lukas, Julije Makanec, Miron Makanec, Stjepan Matičević, Milutin Nehajev, Vlado Petz, Bogdan Radica, Krsto Spalatin, Milan Šufflay, Vladimir Vuković, Stjepan Zimmermann, Ladislav Žimbek. Zastupljene su teme umjetničkoga stvaranja (B. Radica, 1929), filozofije i estetike (A. Haler, 1937), politike kao umjetnosti (Lj. Hauptmann, 1933), temelja filozofije i suvremene filozofije (S. Zimmermann, 1934), filozofije i religije (Đ. Gračanin, 1936, 1937), filozofije i života (V. Filipović, 1938), odnosa filozofije i psihologije (A. Haler, 1938). Spomenuti autori pisali su i o svjetskim i domaćim filozofima, o Augustinu (S. Zimmermann, 1931), o Bendi i Guéhennu (B. Radica, 1929), Descartesu (K. Spalatin, 1937), Hegelu i Spengleru (J. Makanec, 1937), Jaspersu (J. Makanec, 1935), Kuzanskom (E. Bauer, 1937), Machiavelliju (F. Lukas, 1929), Russellu (Ivan Esih, 1935), Schopenhaueru (V. Filipović, 1938), A. Dudiću (I. Esih, 1932), Gunduliću (F. Jelašić, 1938), Hasanu Kjafi Pruščaku (M. Š. Ekremov, 1937), Ribotu (1939).

U razdoblju od 1941. do 1945. *Hrvatska revija* objavila je tekstove i prikaze knjiga autora Ernesta Bauera, Vladimira Filipovića, Zlatka Gašparovića, Alberta Halera, Krune Krstića, Valdemara Lunačeka, Julija Makanca, Franje Nevistića, Stjepana Patakija, Grga Pejnovića, Huberta Pettana, Carla Schmidta, Stanka Vujice i Stjepana Zimmermanna. Piše se o filozofiji života (S. Zimmermann, 1941), o filozofiji i svijetu (J. Makanec, 1942), o filozofiji i vjeri (F. Nevistić, 1943), o čovjeku i kulturi (S. Pataki, 1944), o glazbenoj estetici (H. Pettan, 1944), o filozofima Gentileu (F. Nevistić, 1943), Hobbesu (Z. Gašparović, 1941), Hölderlinu (E. Bauer, 1944), Huizingi (S. Pataki, 1944), Platonu (K. Krstić, 1944), Schmidtu (Z. Gašparović, 1943) i Sprangeru (S. Pataki, 1943). Objavljeni su i prikazi knjiga Ortege y Gassetta *Pobuna masa* (V. Filipović, 1942), *Razvoj državne misli od Platona do Hegela* J. Makanca (F. Nevistić, 1944), *Povijest filozofije* Franje Šanca (G. Pejnović, 1942; S. Vujica, 1944), Zimmermannovih djela *Nauka o spoznaji* (G. Pejnović,

1943) i *Smisao života* (S. Vijica, 1944) te zbornika *Čovjek i tehnika* (V. Lunáček, 1944).

Od obnove *Hrvatske revije* u inozemstvu do njezina vraćanja pod okrilje Matice hrvatske (1951-1991), u pisanju filozofskih tekstova sudjelovalo je dvadesetak autora.⁴²

Časopis *Kritika* izlazio je od 1968. do zabrane rada Matice hrvatske 1972. U njemu je objavljeno nekoliko članaka Ernsta Blocha, Julija Derosija, Grge Gamulina, Vlade Gotovca, Vladimira Koščaka, Danila Pejovića, Zlatka Posavca, Petra Selema i Vladimira Bazale, a u posebnom izdanju časopisa izišao je zbornik tekstova o strukturalizmu (1970).

Matičina publikacija *Hrvatski tjednik – novine za kulturna i društvena pitanja* izlazio je od 16. travnja do 10. prosinca 1971. (33 broja) i u njemu je u 15 brojeva objavljeno dvadesetak filozofskih priloga, o filozofima i filozofiji općenito (3), o povijesti hrvatske filozofije (5), o estetici (1), o filozofskim udrugama, simpozijima, kongresima i skupovima (3), o knjigama i časopisima iz područja filozofije (prikazi i kritike, 8 članaka). Stalni suradnik za filozofiju bio je Zlatko Posavac (br. 13-33). On je za *Hrvatski tjednik* vodio razgovore s Karlom Balićem, Marijom Bridom, Franjom Emanuelom Hoškom i Krunom Krstićem o filozofskoj baštini u Hrvata, a sam je pisao o hrvatskoj filozofiji i estatici, o hrvatskome filozofskom nazivlju te o pojedinim filozofima (Albert Bazala, Pavao Vuk-Pavlović i Vladimir Filipović). I drugi su autori pisali o filozofskoj baštini kod Hrvata, primjerice V. Filipović i Zvonimir Lisinski. Branko Despot pisao je o Gjuri Arnoldu, a Posavac je objavio prikaz Despotove knjige o Arnoldu. Pejović je pisao o otvorenosti hrvatske kulture, Boris Kalin o nastavi filozofije u Hrvatskoj.

Ogranak Matice hrvatske u Splitu izdavao je dva časopisa: *Mogućnosti – časopis za književnost, umjetnost i kulturne probleme* (u nakladi Ogranka izlazio od 1954. do 1971) i *Pogledi – časopis za društvena pitanja* (1969-1971). *Mogućnosti* su objavljivale filozofske tekstove o Platonu, Humeu, Fichteu, Hegelu, Kierkegaardu, Heideggeru, Gramsciju, o filmskoj i glazbenoj umjetnosti, o filozofiji i društvu, a donosile su i prikaze knjiga i filozofskih skupova. U njima su otisnuti tekstovi Danka Grlića, Anđelka Habazina, Ive Petrinovića, Branka Smodlake, Silvija Bombardellija, Ranka Munitića, A. H. Žarkovića (pseud. Alfonsa Heisingera), Martina Heideggera, Ernsta Blocha i Györgyja Lukácsa. *Pogledi* su objavili polemički članak o studentskoj revoluciji 1968. (Srđan Vrcan), recenzije Heideggerove i Petrinovićeve knjige (Dušan Čizmić-Marović, Antun Cvitanić), tekstove o aktualnosti Ericha Fromma (Nikola Skledar) i problemu

kulture i evolucije (Džemal Sokolović) te predavanje splitskoga nadbiskupa Franje Franića o teologiji i evoluciji s raspravom koja je uslijedila nakon predavanja.

Dubrovnik – časopis za književnost, nauku i umjetnost – periodička publikacija dubrovačkog Ogranka Matice hrvatske – objavljivao je u razdoblju od 1955. do 1971. tekstove o filozofiji općenito, o dubrovačkome prosvjetiteljstvu, o filozofskom radu Stjepana Gradića, o hrvatskome renesansnom humanizmu i estatici, o kulturnoj orijentaciji Hrvatske, o umjetnosti u doba realizma, o socijalističkoj revoluciji i nacionalnom pitanju, o suvremenoj arapskoj ideologiji. Te su tekstove, kao i prikaze knjiga o Humeu, Nietzscheu i Einsteinu napisali Vladimir Filipović, Danilo Pejović, Zlatko Posavac, Daniel Bučan, Branko Peić, Nerkez Smailagić, Žarko Muljević, Mladen Dadić i Danijel Dragojević, a prijevodu su izišli kraći dijelovi iz djela Tome Basiljević i Budhinih govora.

Zadarska revija – časopis za kulturu i društvena pitanja Matičina ogranka u Zadru objavljivao je od 1956. do 1971. radove o svjetskim filozofskim temama (Marx, marksizam, Lenjinova politička filozofija, Nietzsche, Dilthey, From, Lukács, Russell, filozofija znanosti, estetika i filozofija umjetnosti, mistika, mirotvorstvo), a također i o hrvatskim temama i ljudima (hrvatska renesansna filozofija, Benko Benković, Juraj Politeo, Antun Petrić). Autori su tih filozofskih tekstova Heda Festini, Marija Brida, Vinko Cević, Petar Vajda, Ante Gradiška, Dušan Vujnović i dr.

Ogranak Matice hrvatske u Osijeku izdavao je od 1961. do 1971. *Reviju – časopis za književnost, kulturu i društvena pitanja*. Kao prevladavajuće teme u časopisu obrađivane su marksistička i materijalistička filozofija, filozofija prava, politička filozofija, sociologija, samoupravljanje, zapadnjačka kultura, treći svijet te ideja slobode, a autori o kojima se pisalo bili su Giambattista Vico, Jean-Jacques Rousseau, Montesquieu, Friedrich Engels, Hans Kelsen.

Riječki ogranak Matice hrvatske izdavao je časopis *Dometi – znanstveno-kulturna smotra*. U razdoblju od 1968. do 1971. *Dometi* su objavili desetak filozofskih radova Herberta Marcusea, Bertranda Russella, Danila Pejovića, Tome Vereša, Vladimira Filipovića, Franje Starčevića i dr. o duhu i tehnici, o utopiji, pozitivizmu i impresionizmu, o nacionalizmu i internacionalizmu, o Marxu i religiji, o humanosti kao mjeri stvari, a objavljena su i dva polemička osvrt na časopis *Praxis*.

Prestankom rada Matice hrvatske i njezinih ogranaka nestao je iz tadašnjega hrvatskog nakladničkog sektora najkrupniji i najutjecajniji nakladnik književne periodike i časopisa s područja društveno-humanističkih znanosti čime je nanosena velika šteta redovitoj i policentrično orijentiranoj filozofskoj produkciji.

⁴² Vidi Nataša Bašić (ur.), *Bibliografija Hrvatske revije 1951-2000*, Matica hrvatska, Zagreb 2003.

4. 2. Periodičke publikacije u samostalnoj Hrvatskoj

Nakon obnove rada Matice hrvatske broj objavljenih radova u časopisima neprekidno se povećava. Može se slobodno reći da nakon 2000. Matičina izdavačka djelatnost postiže iznimno visoku produkciju.

U časopisu *Kolo* (1991-2017) objavljeno je pedesetak priloga (uključujući i osvrtne i prikaze knjiga) sljedećih autora: Hannah Arendt, Damira Barbarića, Seada Begovića, Vladimira Bitija, Megan Boler, Marijana i Katarine Cipre, Nadežde Čačinović, Güntera Figala, Michela Foucaulta, Igora Gajina, Vinka Grubišića, Michaela Jaegera, Rade Kalanja, Maria Kopačića, Mihovila Marita Letice, Ivica Martinovića, Matka Meštrovića, Borislava Mikulića, Cvjetka Milanje, Vladimira Muljevića, Josipa Oslića, Žarka Paića, Danila Pejovića, Kristine Posilović, Ksenije Premur, Milovoja Solara, Zvonke Šundova, Marka Tarle, Tončija Valentića i Matije Vekića. Interesi autora objavljenih radova usmjereni su ponajprije prema metafizici, spoznaji i pojmu vrijednosti, prema istini, smislu, povijesti filozofije, humanizmu, renesansi, znanosti i religiji, etici, filozofiji jezika, filozofiji kulture, svijetu, čovjeku, životu, umjetnosti, postmodernoj, historicizmu, ideji Europe, globalizaciji, ideji vječnoga miru, liberalizmu i ljudskim pravima, feminističkoj pedagogiji. Dio radova posvećen je Boškoviću, Burgeru, Cassireru, Diltheyu, Fichteu, Foucaultu, Finku, Gadameru, Hegelu, Heideggeru, Husserlu, Kangrgi, Kantu, Nietzscheu, Rilkeu, Sartreu, Ivanu Supeku, Tončiju Matuliću i Ivi Pilaru.

Kada se *Hrvatska revija* vratila pod okrilje Matice hrvatske (1991), nastavljena je praksa objavljivana filozofskih tekstova. Tako su, ponovno u domovinskom izdanju, u časopisu objavljeni prilozi o Bogu i Božjoj egzistenciji, o vremenu, filozofiji prirode, o stvari i duhu, o religiji i prirodnim znanostima, filozofskoj vjeri i njezinim implikacijama, o logici, etici, moralu, etici i esteticima budućnosti, genetikama, rodu i spolu, nacionalizmu, kozmopolitizmu i globalizmu. Otisnuti su i radovi o pojedinim filozofima (Benda, Berlin, Bošković, Bubalo, Cioran, Fukuyama, Kant, Spinoza). Tekstove su napisali Davor Butković, Pavel Gregorić, Dragutin Hlad, Stipe Kutleša, Mihovil Marito Letica, Hrvoje Lorković, Antun Pinterović, Edo Pivčević, Valentin Pozaić, Ante Stamać, Tomislav Sunić, Ivan Supek, Vlado Šakić, Marko Tarle, Kvirin Vasilj i Nikola Zovko.

Najveći broj priloga u periodičkim publikacijama Matice hrvatske objavljen je u dvotjednim novinama *Vijencu* gdje se u načelu objavljuju ponajprije prikazi filozofskih izdanja, kako onih Matice hrvatske, tako i onih koji izlaze u nakladi drugih izdavača. Također, redovito se objavljuju i prikazi filozofskih skupova i drugih filozofskih događanja, osvrti na neke filozofske teme

te razgovor s domaćim i stranim filozofima. Gotovo su svi autori mlađega i srednjega naraštaja hrvatskih filozofa ponešto objavili u *Vijencu* ili su im ondje izašli intervjui i/ili prikazi njihovih knjiga. Spomenimo zastupljenije autore: D. Barbarić, P. Barišić, V. Batovanja, U. Bauer, S. Berak, T. Bracanović, I. Bubalo, D. Butković, M. Cvjetko, N. Čačinović, B. Despot, K. Drilo, Lj. Filipović, G. Flego, P. Gregorić, F. Grgić, K. Grubišić, J. Hekman, S. Horvat, T. Horvatov, M. Ježić, T. Jolić, H. Jurić, N. Kolarović, A. Koren, I. Kordić, B. Kožnjak, S. Kušar, S. Kutleša, M. M. Letica, I. Martinović, Ž. Metesi Deronjić, I. Mikecin, N. Mikelić, N. Mišćević, A. Mišić, N. Mudri, Ž. Paić, A. Pažanin, D. Pejović, V. Petričević, I. Pleše, E. Pivčević, D. Polšek, D. Popović, Z. Posavec, Z. Posavec, V. Pozaić, M. Protrka, Ž. Puhovski, R. Rusan, Lj. Schiffler, M. Selak, N. Sesardić, L. Stefanija, M. Sušnik, I. Supek, P. Šegedin, N. Šimac, D. Škarica, D. Šporer, M. Štajduhar, J. Talanga, M. Tarle, M. Tokić, T. Valentić, A. Vučković, A. Vujić, Z. Vukman, J. Zovko, N. Zurak, L. Žigo, O. Žunec.

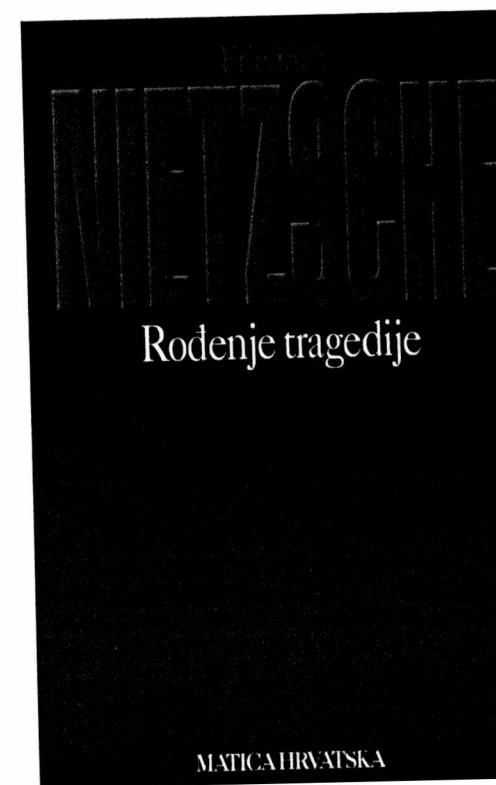
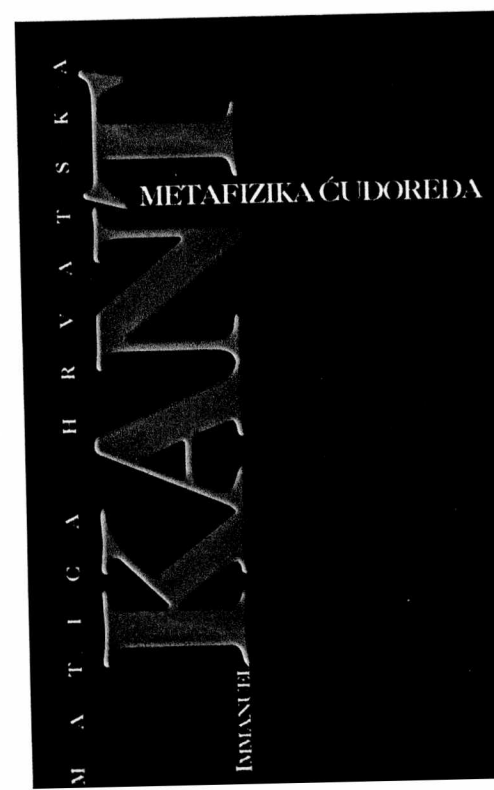
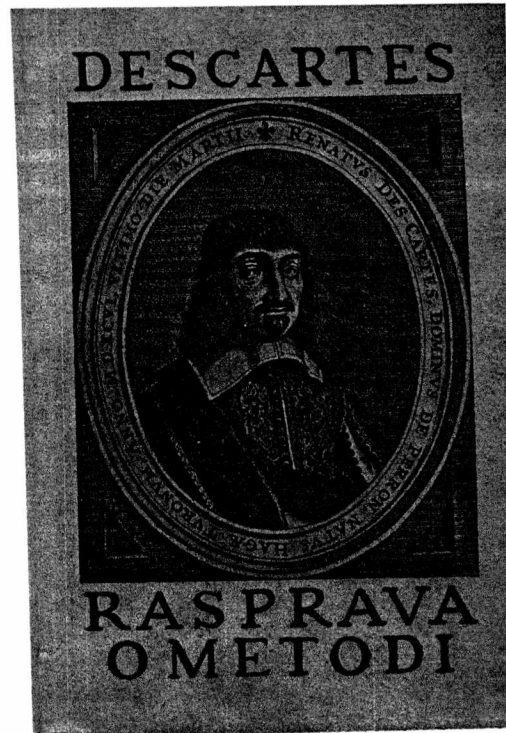
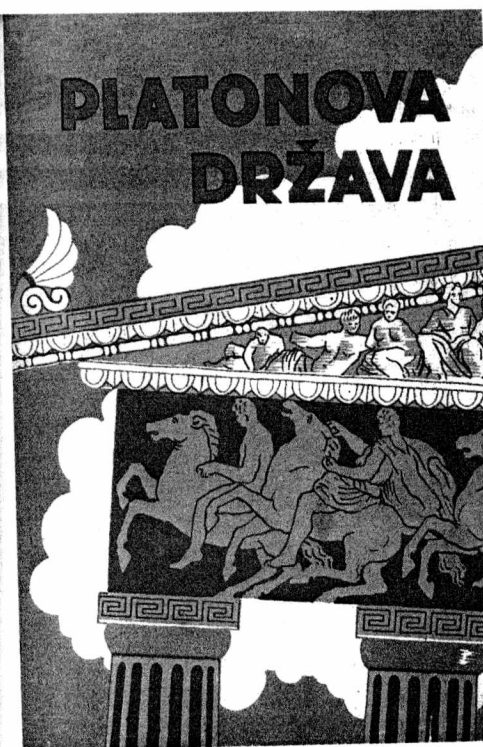
Među stranim autorima čiji su tekstovi zastupljeni u *Vijencu* nalaze se A. Becker, P. Bruckner, J. Derrida, U. Eco, G. Figal, H.-G. Fleck, J. Huizinga, E. Jünger, J. Lyotard, K. Popper, P. Ricouer, R. Rorty, R. Wisser, S. Žižek. Intervjue *Vijencu* dali su Ante Čović, Esad Čimić, Filip Grgić, Srećko Horvat, Mislav Ježić, Božo Kovačević, Stipe Kutleša, Tonči Matulić, Frano Prcela, Žarko Puhovski, Ivica Šola, Antun Vujić i Jure Zovko.⁴³ Raspon tema članka u *Vijencu* iznimno je širok: zastupljene su manje-više sve grane filozofije, sva granična pitanja o odnosu filozofije s drugim društvenim, humanističkim, prirodnim i tehničkim znanostima kao i društveni, kulturni i politički problemi naše prošlosti i suvremenosti.

Što se tiče časopisa Matičinih ogranaka, spomenimo *Dubrovnika* koji je tematski uređene brojeve časopisa posvetio Ruđeru Boškoviću (1993, 2011), Frani Petriću (1997) i Friedrichu Nietzscheu (2001). *Zavičaj – glasilo za kulturu, znanost i umjetnost* ogranaka Matice hrvatske u Virovitici (urednik Ivan Zelenbrz) u više je navrata objavio tekstove o znamenitu virovitičkom filozofu Stjepanu Zimmermannu.

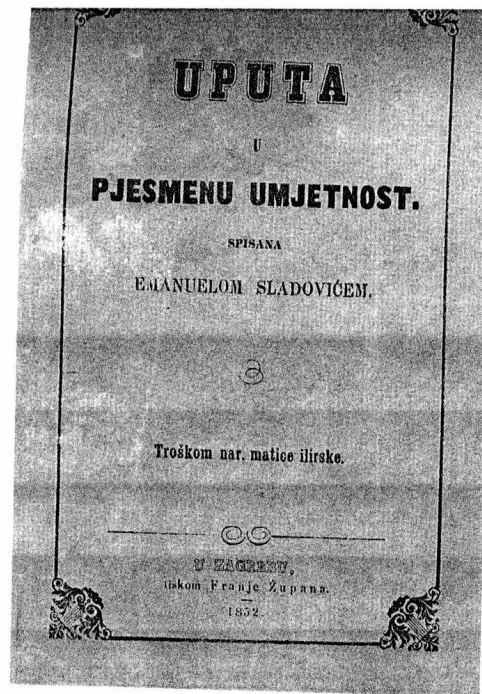
Na kraju preostaje zaključiti kako je Matičino izdavaštvo filozofske literature respektabilno i s obzirom na broj objavljenih knjiga i članaka, i s obzirom na njihovu kvalitetu. U njima su zastupljeni brojni velikani mišljenja, bilo izdanjima vlastitih djela bilo izdanjima radova o njima (naravno, o nekima se piše više u odnosu na druge). Također, objavljena su i djela manje poznatih filozofa. Gotovo da nema filozofske teme koja nije prisutna

⁴³ Najveći dio toga korpusa razgovora s filozofima dostupan je i u knjižnom obliku, vidi Andrija Tunjić, *Teret šutnje*, Ogranak Matice hrvatske Sisak, Sisak 2015.

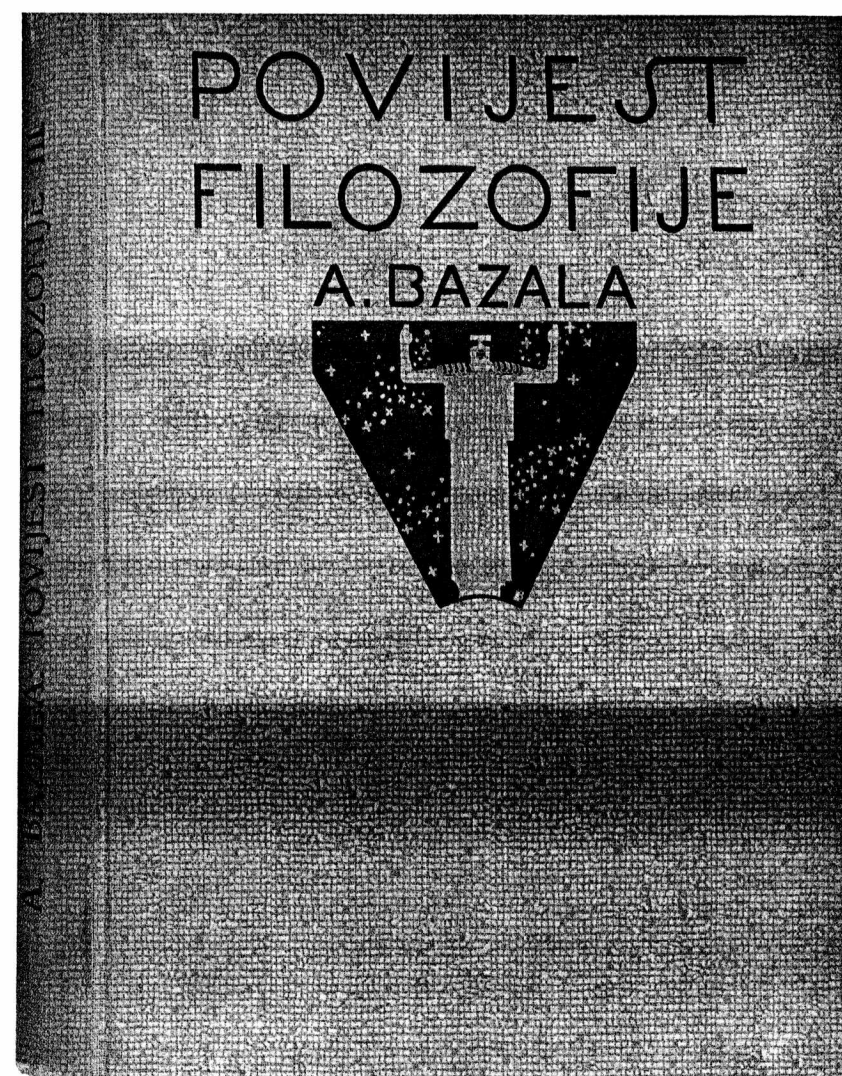
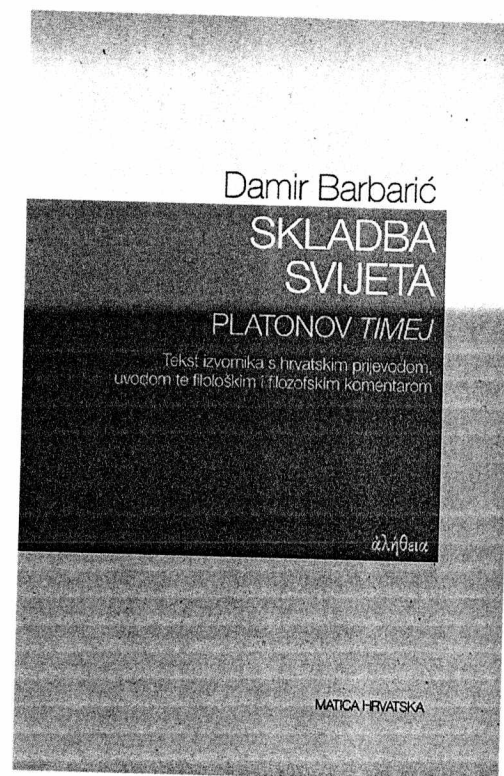
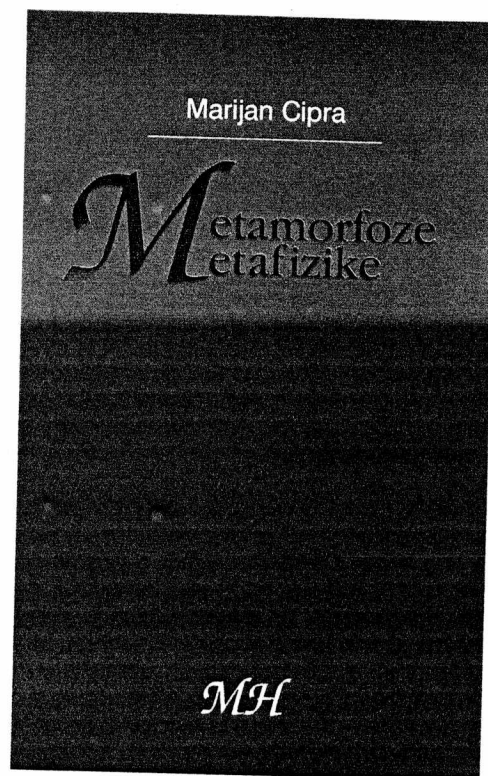
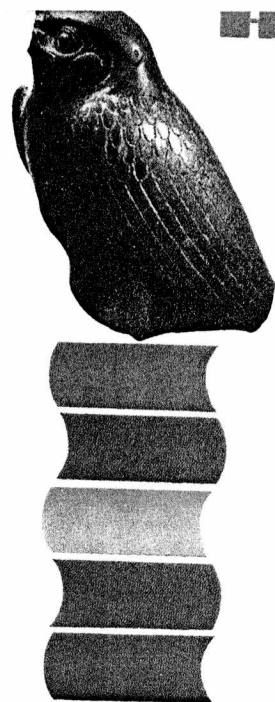
u Matičinu izdavaštvu, a osobita se pažnja posvećuje temama iz hrvatske filozofije. Općenito govoreći, uočava se tendencija povećanja Matičina izdavaštva čim se više približavamo našem dobu, u što se posebice zorno možemo uvjeriti uvidom u Matičinu periodiku.

Klasici filozofijske misli u Matičinim prijevodnim izdanjima: *Platonova Država* i *Državnik* u prijevodu Martina Kuzmića i Veljka Gortana te likovnoj opremi Mladena Veže (1942); *Descartesova Raspriava o metodi* u prijevodu Nike Berusa i likovnoj opremi Valerije Pavić (1951); *Kantova Metafizika čudoređa* u prijevodu Dražen Karamana (1999) i *Nietzscheovo Rodenje tragedije* u prijevodu Vere Čičin-Šain izišle su u likovnoj opremi Luke Gusića.

FILOZOFSKI RJEČNIK

Prvu cjelovitu povijest filozofije napisanu na hrvatskome jeziku koja je uvelike pridonijela razvoju filozofije i terminologije u Hrvatskoj, objavila je Matica hrvatska u tri sveska (1906-1912). Njezin autor, Bazala, bio je Matičin član radnik, tajnik (1909-1917), odbornik (1909-1928), potpredsjednik (1927-1928) i predsjednik (1927-1928). Na slici: korice trećega sveska u kojemu je obrađena filozofija od početka 20. stoljeća. Likovna oprema: Ljubo Babić.

◁ Filozofska djela hrvatskih autora Matica objavljuje od 1852. kada je otisnuta *Uputa u pjesmenu umjetnost* Ivana Macuna. Sustavan i intezivan rad na objavljivanju filozofske literature pokrenut je za vrijeme I svjetskog rata i posebice nakon njegova svršetka, osnivanjem Sekcije za filozofiju, društvene ekonomiju na čelu s Vladimirom Filipovićem. Okupivši oko sebe mlade profesore filozofije i asiste zagrebačkoga Filozofskog fakulteta, pokrenuo je Filipović unutar Matice hrvatske projekt izrade Filozofskog hrestomatije u 12 svezaka. Kao dopunski svezak Hrestomatije, objavljen je 1965. prvi opsežniji filozofski rječnik s više od 3000 obrađenih pojmova. Matica je tijekom proteklih šezdesetak pokrenula niz važnih filozofskih edicija, primjerice filozofsku biblioteku *Aletheia* u kojoj je Damir Barbarić objavio prvi prijevod Platonova *Timeja* na hrvatski jezik (2017). Među Matičinim *Posebnim izdanjima* objavljene su 1999. *Metamorfoze metafizike* Marijana Cipre, izvoran filozofski dijalog sa starogrčkim misliocima o biti i istini filozofije.